

Károli Gáspár Református Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Pszichológia Szak

SZAKDOLGOZAT

Életút-rajzok vizsgálata

Javítóintézetben gondozott adolescensek rajzvizsgálata

Készítette:

Balogh Zsófia Nóra

Nappali tagozat, BA III. évfolyam

Konzulens:

Prof. Dr. Vass Zoltán

Intézetvezető, egyetemi tanár

Általános Lélektani és Módszertani Tanszék

Budapest, 2015

Tartalomjegyzék

1. Összefoglalt műhelymunkák	2
1.1. Én és mások mint a nevetség tárgyai - Gelotofóbia, gelotofilia és katagelaszticimus kapcsolata az énképpel	2
1.2. Sztereotípiák mint önbeteljesítő jóslatok a pedagógiában.....	7
1.3. A pszichopátiás személyiség	12
2. Absztrakt	17
3. Bevezetés	18
4. Elméleti háttér	18
5. Hipotézisek	27
6. Módszer	28
6.1. Vizsgálati személyek.....	28
6.2. Berendezés, anyag, eszközök.....	29
6.3. Eljárás	31
7. Eredmények	33
8. Diszkusszió	39
9. Összegzés, kitekintés	42
10. Köszönetnyilvánítás	43
11. Irodalomjegyzék	44
12. Mellékletek	47

Összefoglalt műhelymunkák

Én és mások mint a nevetség tárgyai - Gelotofóbia, gelotofília és katagelaszticizmus kapcsolata az énképpel

Absztrakt

A gelotofóbia a nevetség tárgyává válástól való félelem. A jelenség szoros kapcsolatban van a szégyenérzettel. A gelotofília a humor célpontjává válásra való törekvést fejezi ki. A katagelaszticizmus mértéke azt jelzi, hogy a gyerek mennyire hajlamos másokat kinevetni. A kísérlet arra irányult, hogy felfedje a gelotofóbia, gelotofília és a katagelaszticizmus kapcsolatait az énképpel és annak egyes aspektusaival, valamint az önkritika mértékével. A húszfős vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy minél hajlamosabb egy gyerek arra, hogy másokon nevéssen, annál valószínűbb, hogy az átlagnál negatívabb énképpel rendelkezik és alacsony az önkritikája.

Elméleti háttér

A szorongások egy speciális esete a gelotofóbia, amikor a személy a nevetségessé válástól, a megszégyenüléstől irreálisan erős félelmet érez és mutat (Ruch & Proyer, 2008). Ez a félelem megmutatkozik a viselkedésben: visszahúzódóvá válik, kerüli azokat a helyzeteket, amelyekben társai előtt nevetség tárgyává lehet, valamint patológiás hajlama van arra, hogy a körülötte nevető emberek multságának tárgyaként saját magát jelölje meg (Ujlaky, 2010). A gelotofóbiásokéval bizonyos értelemben ellentétes attitűddel rendelkeznek a gelotofiliások, akik vonzalmat éreznek az iránt, hogy mások rajtuk nevéssenek, ezért akár kínos történeteiket is megosztják másokkal, hogy azon együtt szórakozzanak. Az ilyen gyerekek rendszerint az osztály bohócaivá válnak. Az emberek jellemezhetőek azzal is, hogy mennyire hajlamosak másokat a vicc célpontjaivá tenni; ezt a hajlamot pedig a katagelaszticizmus fogalma írja le (Ujlaky, 2010).

Hipotézisek

Kísérletemben tehát vizsgáltam a gelotofóbia, gelotofília és a katagelaszticizmus énkép függvényében megfigyelt változásait. Kísérleti hipotéziseim a következők:

1. hipotézis: Ha a gelotofóbia értéke magas, akkor az individuális énkép rosszabb, ahogy a saját képességeit alábecsüli, aki hosszasan szégyent érez.
2. hipotézis: Növekvő gelotofília csökkenő családi énképpel jár együtt – a gelotofília

szégyenhez kapcsolódó nevelésbeli gyökerei révén.

3. hipotézis: A gelotofóbia növekedésével a szociális énkép egyre negatívabb, hiszen a szeparáció közvetlen következménye a szégyennek.
4. hipotézis: A gelotofóbiások teljes énképe negatívabb, mint a nem gelotofóbiásoké.
5. hipotézis: A gelotofóbia növekvő értéke növekvő önkritikával jár együtt, hiszen a gelotofóbiás alaptalanul fél a saját vélt gyengeségei megnyilvánulásaitól.
6. hipotézis: A gelotofília magasabb értékei magasabb szociális érkép értékekkel járnak együtt
7. hipotézis: A gelotofília és a teljes énkép pozitív kapcsolatban állnak egymással – abból kiindulva, hogy a gelotofiliást nem zavarja az esetleges megszégyenülés, mert stabil énképe van.
8. hipotézis: A katagelaszticizmus magasabb értékeinél a testkép alacsonyabb értékeket vesz fel – tekintve, hogy a túlkompenzálni való kisebbség érzését gyerekkorban igen gyakran az előnytelen testi adottságok okozzák.
9. hipotézis: A katagelaszticizmus növekedésével az individuális énkép értékének csökkenése jár együtt, hiszen a túlkompenzálás a képességek hiányából is eredhet.
10. hipotézis: A katagelaszticizmus negatívan korrelál a családi énképpel, amennyiben a kisebbség oka a nevelésben keresendő.
11. hipotézis: Negatív kapcsolat van a katagelaszticizmus és a szociális énkép között, ha a mások kinevetése és lekezelése negatív hatással van a kapcsolatokra.
12. hipotézis: A katagelaszticizmus növekedésével a teljes énkép egyre negatívabb.
13. hipotézis: A katagelaszticizmus negatív kapcsolatban van az önkritikával, mert a túlkompenzálási reakcióval az egyén tagadja saját hibáinak létezését.

Módszer

Kísérleti személyek

A vizsgálat populációja a 12-14 éves hatosztályos gimnazisták populációja. A mintaválasztás ezen kritériumok mentén történt, közvetett ismeretség útján, önkéntes alapon. A kísérletben 20 vizsgálati személy képezte a mintát: 13 lány és 7 fiú, akiknek átlagéletkora 13 év, a legfiatalabb 12, a legidősebb személy pedig 14 éves volt a felvétel idejékor, így mindannyian a használt tesztek célpopulációjába tartoztak.

Berendezés, anyag, eszköz

A kísérletem során egyrészt a PhoPhiKat-30 nevű kérdőív gyermek változatát (Proyer, Neukom, Platt & Ruch, 2012) használtam, mellyel a gelotofóbia, a gelotofília és a

katagelaszticizmus mértékét mértem. Az adaptációt 9-14 évesek populációjára alakították ki. A másik kérdőív, melyet használtam, a Tennessee énkép skála (Fitts és mtsai. 1964), mellyel a kísérleti személyek énképét vizsgáltam. A skála 100 tételből 90 az énképet 5 alskálán, 10 pedig az önkritikát méri fel. A skála „Teljes énképet” is jellemez. A magyar adaptáció (Dévai és Sipos 1986) tételeit 9-14 éves iskolások színvonalának megfelelően fogalmazták meg és mérték be.

Eljárás

A tesztek felvételére csoportos formában került sor. A vizsgálati személyek a következő instrukciót kapták: „Az első kérdőívben a kérdések melletti 4 karika közül jelöljétek meg a válaszaitokat annak megfelelően, hogy az adott állítás egyáltalán nem találó, inkább találó, valamennyire találó vagy nagyon találó rátok nézve! A második kérdőívben 100 állítást láttok, melyek mindegyike mellett 5 szám szerepel. Válasszátok ki minden állításnál a számok közül azt, amelyik a leginkább valós, annak alapján, hogy az adott állítás egyáltalán nem igaz, többnyire nem igaz, részben igaz, részben nem, többnyire igaz vagy teljesen igaz rátok! Van-e valakinek kérdése?” A vizsgálati személyek írásbeli tájékoztatást és szülői beleegyező nyilatkozatot kaptak.

Eredmények

A pontszámokat a tesztek kiértékelési útmutatói alapján nyertem. A kinyert pontszámokat, a hipotéziseknek megfelelően, egymintás t-próbával korreláltattam, 5%-os szignifikanciaszinten (a normalitás egyik változó esetében sem sérült).

A Gelotofóbia (Pho) változó egyetlen vizsgált változóval sem mutatott szignifikáns korrelációt, tehát nem mondhatom, hogy bármilyen lineáris kapcsolat lenne a Gelotofóbia és az Individuális énkép, Családi énkép, Szociális énkép, Teljes énkép vagy az Önkritika között. A Gelotofília (Phi) szintén nem korrelált az Tennessee Skála alskáláival, így nem mondható, hogy a Gelotofília lineáris kapcsolatban van a Szociális énképpel vagy a Teljes énképpel. Ellenben a Katagelaszticizmus majdnem minden vizsgált változóval mutat szignifikáns lineáris kapcsolatot:

A Testképpel szignifikáns negatív lineáris kapcsolatot mutat, ahol $r = -0,514$ és $p = 0,0204$, így az erre vonatkozó 8. hipotézis a minta alapján nem vethető el, vagyis minél hajlamosabb valaki (a vizsgált populációból) arra, hogy másokon nevéssen, annál valószínűbb, hogy nem nagyon magas a testképével való elégedettsége.

Az Individuális énképpel való kapcsolata nem szignifikáns.

A Családi énképpel $r = -0,537$, $p = 0,0147$ értékekkel szintén szignifikánsan negatívan korrelál

egymással, így a 10. hipotézis látszólag megállja a helyét, vagyis úgy tűnik, minél inkább hajlamos valaki arra, hogy másokon nevéssen, annál kevésbé pozitív a családi énképe. A Szociális énképpel 1%-os szignifikanciaszinten is negatív lineáris kapcsolatban áll egymással, ahol $r = -0,585$ és $p = 0,0068$, tehát a 11. hipotézis igazoltnak tűnik a minta alapján, így elmondható, hogy minél nagyobb a hajlam mások kinevetésére, annál negatívabb a szociális énkép.

A Teljes énképpel szintén 1%-os szinten is korrelál: negatív lineáris kapcsolat van közöttük, ahol $r = -0,581$ és $p = 0,0073$, vagyis a 12. hipotézis sem vethető el, mely szerint a mások kinevetésére való hajlam növekedésével az énkép általánosan negatívabb lesz.

Az Önkritikával csakugyan negatívan korrelál 1%-os szinten is, ahol $r = -0,672$ és $p = 0,0012$, így ez a kimutatott legerősebb korreláció, ám ez sem erős. Az eredmény alapján tehát a 13. hipotézis is helytálló, így a mások kinevetésének hajlama együtt jár az alacsony önkritikával.

Diszkusszió

Az eredmények szerint a magas katagelaszticizmusú 12-14 éves gyerekek negatívabban értékelik saját magukat (testképüket, képességeiket, családi szerepüket, szociális kapcsolataikat), mint azok, akiknek alacsonyabb a mások kinevetésére való hajlamuk. Mivel ezen összefüggésekkel kapcsolatos vizsgálatot eddig még nem tettek közzé, a kauzális kapcsolatok feltárásában az egyéb irodalmakra kell támaszkodnom.

Szerintem a katagelaszticizmus lehetséges kiváltó okaként értelmezhető az áltagnál negatívabb énkép, ami a feltételezett kisebbségi érzést okozza. Ezt a gyerekek egy része kompenzálja, esetleg túlkompenzálja, és a katagelaszticizmus ezen túlkompenzálás részeként alakul ki, ahogyan a gyerek örül mások hibáinak, gyengeségeinek és a sajátjai rejtegetése egyik eszközeként ezeket kiemeli. A viszonylag gyenge korreláció egyik lehetséges magyarázata, hogy az alacsony önértékelésű gyerekek nem csak kompenzációval reagálhatnak saját kisebbségi érzéseikre, így nem törvényszerű az sem, hogy negatív énkép esetén magas katagelaszticizmus alakuljon ki. A kapcsolat tehát nem szimmetrikus, ugyanis a magas katagelaszticizmus az okozati viszonytól fogva feltételezi a negatívabb énkép jelenlétét, de az énkép alacsony értékei nem szükségszerűen eredményeznek magas katagelaszticizmust.

Továbbá az eredmények azt is mutatják, hogy a negatív énképnél erősebb korreláció kapcsolja össze a katagelaszticizmust az önkritika hiányával: vagyis minél hajlamosabb egy gyerek arra, hogy másokat kinevéssen, annál valószínűbb, hogy önmagával szemben kevésbé lesz kritikus. Az előző ok-okozati viszonyt ez az eredmény kiegészíti és erősíti, hiszen a kompenzáció lényegét tekintve a magas katagelaszticizmusú gyerekek pontosan azért nevet másoknál

nagyobb kedvvel társain, hogy ezzel az ő hibáikra kerüljön a hangsúly, a sajátjait pedig elrejtse – az eredmények értelmében még saját maga elől is. Az Önkritika alskálát a szerzők úgy alkották meg, hogy olyan állításokat tartalmazzon, melyek többé-kevésbé mindenkire egyaránt jellemzőek valamilyen mértékben, így az alskála nem a vizsgálati személy adott állításokban foglalt képességeit vagy tulajdonságait méri, hanem azt, hogy ők ezek jelenlétével mennyire vannak tisztában, illetve mennyire hajlandóak vállalni őket. Így a magas katagelaszticizmus és az alacsony önkritika kapcsolata szerintem nem kauzális, nem egymásból következnek, hanem ugyanannak az oknak az okozatai, jelesül a negatív énképpel együtt járó kisebbségi érzés túlkompensálásából következnek. Ez megmagyarázná azt is, hogy miért erősebb ez a korreláció, mint az énkép bármely alskálájával kimutatott, hiszen a kisebbségi érzés túlkompensálása esetén nagyobb valószínűséggel lép fel mindkét okozat (magas katagelaszticizmus és szegényes önkritika) egyszerre, mint az alacsony énkép értékek esetén a magas katagelaszticizmus – az említett aszimmetrikus viszony miatt.

Kitekintés

Ezen a területen nagyon kevés kutatás vizsgálódott eddig, így érdemes lehet hatékonyabban felfedni a lehetséges kapcsolatokat egy sokkal nagyobb elemszámú vizsgálat keretében. A gelotofóbia és az énkép negatív kapcsolatának az ismert irodalmak alapján belátható nagy valószínűsége éppúgy indokot szolgáltat a további, nagyobb volumenű vizsgálódásnak, mint a bemutatott kis elemszámú kutatás negatív eredménye, ami – korábbi vizsgálatok hiányában – növeli a feltételezett kapcsolat kérdésességét.

Sztereotípiák mint önbeteljesítő jóslatok a pedagógiában

Absztrakt

A sztereotípiák önbeteljesítő hatásával már sokat foglalkoztak a különböző tudományágakban. A pedagógiában mérhető hatás jelentőségére Rosenthal és Jacobson (1968) kísérlete hívja fel a figyelmet. Jelen dolgozatban erre a kísérletre alapoztam a sajátomat, amiben 42 végzős gimnazista diák vett részt. A kapott eredmények alapján a Pygmalion-hatás már néhány hónapos vizsgálat során is kimutatható és hatékony, különösen a kezdetben kevésbé jól teljesítő, alulmotivált diákok esetében, amikor is a fokozódó tanári figyelem hatása képes lehet ellensúlyozni a korábbi motivációhiányt.

Elméleti háttér

A sztereotípiák egy társadalmi csoportról, ill. annak tagjairól alkotott kognitív reprezentációk, melyek pozitív és negatív következményekkel is járhatnak. A sztereotípiák negatív hatásai ellen nehéz a védekezés, mert aktiválódásuk esetén akár önbeteljesítők is lehetnek, ekkor beszélünk „önbeteljesítő jóslatokról”/Pygmalion-hatásról. Smith és Mackie definíciója röviden és érthetően írja le a jelenséget: „Az önbeteljesítő jóslat az a folyamat, amelynek során egy személy másokkal kapcsolatos elvárásai előidézik azt a viselkedést, amely megerősíti az elvárásokat.” (1995/2004, 176.) A jelenség megértéséhez kulcsfontosságú látni azt, hogy az adott személyben aktiválódott sztereotípiát a megítélőből válthat ki olyan viselkedést, amire reagálva a sztereotípiát célcsoportja, vagyis a megítélt személy vagy személyek viselkedése a sztereotípiának megfelelő lesz (Atkinson és Mtsai, 2003/2005).

A folyamat gyakran teljesen akaratlanul és akár tudattalanul is zajlik.

Az önbeteljesítő sztereotípiák hatásmechanizmusáról több elmélet is él párhuzamosan. A sztereotíp fenyegetettség elmélete (stereotype threat theory) azt hangsúlyozza, hogy az önbeteljesítő jelleg érvényesüléséhez még a sztereotípiát tényleges aktiválódása sem szükséges, elegendő pusztán annak lehetősége, hogy az egyént vagy egyéneket egy sztereotipizált csoport tagjainak vélhessék. Már korábbi kísérletekkel (Piaget, 1948, Berkowitz, 1984) igazolták, hogy az észlelési és viselkedési folyamatok szorosan kapcsolódnak egymáshoz. Ezekre visszavezethető, amit az ideomotoros cselekvés elmélete állít, mely szerint a sztereotípiának megfelelő viselkedést előidézhetheti az is, ha csak gondolunk rá.

A tudományok és a hétköznapok egyre tágabb terein vizsgálják a Pygmalion-hatást. Ezek közül dolgozatomban a pedagógia, az oktatás területét emelem ki. Ezen a területen a legjelentősebb, úttörő kísérlet Rosenthal és Jacobson (1968) nevéhez kötődik, akik véletlenszerűen kiválasztott diákokról azt jelezték a tanáraiknak, hogy a jövőben várhatóan kiemelkedően fognak teljesíteni. A longitudinális, több hónapos kísérlet kimutatta, hogy a kijelölt gyerekek valóban jelentősen jobban teljesítettek, mint a többiek. A teljesítményt objektív mérőeszközökkel mérték. Ebben a kísérletben tehát Rosenthal és Jacobson a tanároknak a véletlenszerűen kiválasztott gyerekekről pozitív sztereotípiákat aktiváltak, melyek ekkor működésbe léptek és a tanév során fokozatosan igazolták be önmagukat a Pygmalion-hatás érvényesülése által. Ezt a meglepő eredményt Cooper és Good (1983) szerint a tanárok fokozott figyelme és a gyerekek elé állított jelentősebb, pozitív kimenetelűre jósló kihívások okozzák, valamint Cooper (1979) szerint az eltérő minőségű és mennyiségű visszajelzések, melyeket a „rossz” és „jó” tanulók kapnak.

Munkámban az oktatásban Rosenthal és Jacobson által kimutatott használhatóságát szeretném igazolni saját kutatásommal, mely során nagyban támaszkodtam az említett kísérletekre.

Hipotézisek

A bemutatott források alapján, különösen Rosenthal és Jacobson (1986) kutatására alapozva az a hipotézisem, hogy:

1. a tanároknak aktivált pozitív sztereotípiája hatására a sztereotipizált diákok tanulási teljesítménye önmagukhoz képest növekszik
2. a tanároknak aktivált sztereotípiája hatására a pozitívan sztereotipizált diákok tanulási teljesítménye jobb lesz, mint azoké a diákoké, akikre az aktivált sztereotípiák nem vonatkoznak
3. a pozitívan sztereotipizált gyerekek tanulási teljesítménye nagyobb fejlődést mutat, mint a többieké
4. az aktivált sztereotípiák hatására a tanárok szubjektív megítélése alapján a sztereotipizált diákok szorgalmasabbak, érdeklődőbbek lettek, mint korábban.

Módszer

Vizsgálati személyek

A kísérlet által vizsgált populáció a végzős gimnazisták populációja. A kísérletben 42 vizsgálati személy eredményeit használtam, akik közül 19 személy egy hatosztályos, 23 pedig egy négyosztályos gimnáziumi osztály tanulója. Összesen 28 lány és 14 fiú vett részt a kísérletben (a nemek eloszlása a kísérlet eredményeinek szempontjából a források alapján érdektelen). A résztvevők átlagéletkora 18 év, életkori tartományuk 17-19 év közötti. A kísérleti személyek két csoportot alkottak: a kísérleti és a kontroll csoport is 21 fős, ahol a matematika fakultációs tanulók száma mindkét esetben 5. A vizsgálatot minden résztvevő végig csinálta, aki elkezdte.

Berendezés, anyag, eszközök

Kísérletem során az Oktatási Hivatal által kibocsátott (tavaszi) középszintű matematika érettségi feladatsorokat használtam (2005, 2006, 2007, 2009).

Használtam még egy „pályaorientációs kérdőívet”, melyet magam állítottam össze, és csak elterelési célt szolgált, így ennek pontozása, validálása szükségtelen volt. Az összeállításban pusztán annyi volt a koncepció, hogy egy pályaorientációs kérdőív látszatát keltse, amihez forrásként részben felhasználtam a Nemzeti Munkaügyi Hivatal Nemzeti Pályaorientációs Portálja által közzétett kérdőíveket. A felhasznált kérdőívet lásd a 6. mellékletben.

Az utóteszteléshez egy rövid kérdéssort használtam, melyet én állítottam össze és a sztereotípiák önbeteljesítő hatásainak szubjektív vizsgálatát célozza meg.

Eljárás

A matematika tanárok segítségével matematika érettségi feladatsorokat töltöttem ki és egy pályaorientációs kérdőívet. A 42 kísérleti személyt két egyenlő létszámú csoportra osztottam úgy, hogy átlagosan közel azonos képességű diákok alkossák a csoportokat. A kísérleti csoportról átvisszajelzést (pozitívat) adtam a tanároknak. Hangsúlyosan felhívtam a figyelmüket arra, hogy a kérdőív alapján mindenképpen érdemes több figyelmet szentelni azokra a diákokra, akik matematikai érdeklődésüként lettek megjelölve a „pályaorientációs kérdőív” által.

A vizsgálat befejezésével a tanároknak beszéltem Rosenthal és Jacobson (1968) kísérletéről és ezzel párhuzamosan a saját kutatásom céljairól – ezúttal már az addig kihagyott információkkal együtt. Ennek vonatkozásában beszélgettünk a Pygmalion-hatás esetleges

későbbi tudatos használatáról a diákok motiválásában is. A lezárás után megköszöntem az osztályoknak és a tanároknak, valamint az iskola vezetőségének a hosszú távú jelentős segítségüket a műhelymunkámhoz megírásához.

Eredmények

Az 1. hipotézisem vizsgálatához, hogy megtudjam, változott-e (növekedett-e) a kísérleti csoport teljesítménye önmagához képest, összetartozó mintás varianciaanalízist használtam: a varianciaanalízis alapján a kísérleti csoportban $F(3,60) = 43,759$ ($p = 0,0000$)*** (ahol az átlagok rendre 63,38; 68,24; 71,52 és 77,24 voltak). Tehát az elméleti átlagok majdnem biztos, hogy nem egyenlők a tesztfelvételek alkalmával, a változás pedig növekvő tendenciát mutat. Az átlagok Tukey-féle páronkénti összehasonlításából részletesebb információkhoz jutottam. Így összességében elmondható, hogy az egymást követő kitöltések alkalmával a kísérleti csoport rendre egyre jobb (vagy nem rosszabb) eredményt ért el, ami arra utal, hogy a javulás fokozatos volt – az 1. hipotézis helytállónak tűnik.

2. hipotézisem vizsgálata során azt szerettem volna igazolni, hogy a kísérleti csoport jobb teljesítményt nyújtott a feladatsorok megoldásában az elsőt követően, mint a kontroll csoport.. A második teszt eredményeinek átlagát tesztelve $t(40) = -0,635$ ($p = 0,5293$), vagyis nem mutatható ki különbség ezzel a próbával. A harmadik teszt eredményeinek átlaga a két csoportban szintén nem mutattak szignifikáns különbséget: $t(40) = -1,222$ ($p = 0,2288$). Ugyan a különbségek nem szignifikánsak, vagyis nem vonható le valószínű következtetés az elméleti értékekre, a gyakorlati eredmények különbségei a hipotézisnek megfelelő irányúak. A negyedik feladatsorokon elért eredmények átlagainak vizsgálata már szignifikáns különbséget mutat: $t(40) = -2,262$ ($p = 0,0292$)*, ami azt jelenti, hogy a negyedik teszt eredményeiben a két csoport között kimutatható különbség van, mégpedig a kísérleti csoport teljesített jobban. A 2. hipotézis ezzel alátámasztást nyert.

A 4. hipotézis az utótesztelésre vonatkozott. A 3 tanár közül 2 az erre vonatkozó kérdésekre adott válaszaik mindegyikével megerősítette, hogy osztályukban vannak olyan diákok, akik a tesztelés ideje óta érdeklődőbbek lettek és teljesítményük javulása a jegyeikben is megnyilvánult – ezek a diákok a kísérleti csoport tagjai voltak. A 3. tanár a matematika fakultációt tartotta, ő nem vett észre változást csoportjában, jegyeik sem mutattak javulást. Összességében azonban az utótesztelés során kapott válaszok is arra engednek következtetni, hogy a javulás a kísérleti csoport tagjaira volt jellemző, ami alátámasztja a 4. hipotézist.

Diszkusszió

Az eredmények tehát azt mutatják, hogy a tanárokból aktivált pozitív sztereotípiák objektív és szubjektív megítélés alapján is javulást eredményeztek a sztereotipizált gyerekek tanulási teljesítményében. Mivel az első hipotézis igazolást nyert a vizsgálat alapján, mondhatjuk, hogy a diákok önmagukhoz képest jobban kezdték teljesíteni a sztereotípiák hatására.

Az eredmények azt mutatják, hogy a kevésbé motivált gyerekek javulását segíthetik elő leginkább az ilyen fajta önbeteljesítő jóslatok, tanári elvárások. A tanár növekvő elvárásai motivációt jelenthetnek a diákok számára, a fokozott figyelme pedig „hajtóerőt”. A pozitív és negatív visszajelzések számának növekedése önmagában is felhívja a diák figyelmét saját tanulási teljesítményének fontosságára. Hilton és Darley (1985) említett kísérlete alapján az, aki tisztában van saját megítéltségével, jobban igyekszik befolyásolni a megítélő véleményét önmagáról. A fokozódó figyelem és növekvő mennyiségű visszajelzés erőteljes felhívást jelent arra vonatkozóan, hogy a tanár odafigyel az adott diák teljesítményére, aki ezáltal tudatosabbá és motiváltabbá is válik a róla alkotott kép alakításában.

Az eredményekből látjuk azt is, hogy a kontroll csoport szintén mutatott javulást a kísérlet ideje alatt, aminek magyarázatában nem lehet figyelmen kívül hagyni a tényt, hogy ezek a gyerekek végzősek a gimnáziumban, érettségire készülnek, ami nem csak fokozott és érettségire koncentrált gyakorlást jelent, hanem a motiváció rohamos növekedését is, jó esetben. Meglepő lehet az, hogy az önbeteljesítő jóslat már másfél-két hónap alatt is szignifikáns javulást eredményezett a matematikateljesítményben, hiszen Rosenthal és Jacobson (1968) kísérlete ennél hosszabb távú volt. A műhelymunka jellege miatt ilyen hosszú vizsgálódásra ebben a kísérletben nem volt lehetőség, azonban a kapott eredmények még így is szinkronban vannak Rosenthalék eredményeivel. A javulást a már említett módon valószínűleg befolyásolta (növelte) az érettségi vizsga közeledése, ami magyarázhatja a viszonylag rövid idő alatt kimutatott hatást.

Összegzés, kitekintés

Az eredmények tehát azt mutatják, hogy azok a diákok, akikről a tanárokból pozitív sztereotípiák alakultak, ki önmagukhoz és társaikhoz képest is jobban kezdték teljesíteni a matematika feladatsorokon. Ez a teljesítménybeli javulás fokozatos és folyamatos volt, amit tanáraik szubjektív megítélésük elmondásával is megerősítettek. A hatás különösen a kezdetben – motiváció hiányában – kevésbé jól teljesítő diákoknál volt jelentős, tehát a tanári figyelem motivációfokozó hatású lehet.

A pszichopátiás személyiség

Mi a pszichopátia?

Az Amerikai Pszichiátriai Szövetség meghatározása szerint „mások jogainak semmibe vételével és megsértésével jellemezhető, az egész viselkedést átható mintázat, amely gyerekkorban vagy kora serdülőkorban kezdődik, és a felnőttkorban is megmarad [...]” (idézi Dutton 2012/2013). Tehát a pszichopátia egymással összefüggő tünetek együttese, így az egyes tünetekkel való rendelkezés nem jelent pszichopátiás személyiséget. Mivel a személyiséget áthatja a mintázat, így a tünetek jelen vannak az érzelmi és interperszonális életben, az életmódban és a társadalmi életben is.

Érzelmi és interperszonális tünetek

A pszichopáták egyik jellemző tulajdonsága a *hamisság és felszínes sárm* (Kulcsár, 1991), melyet nehéz felismerni, főleg amikor nem ismerjük jól az illetőt. Modora minden körülmények között megnyerő, talpraesett, humoros, mindig tudja, mit kell mondania, általában leveszi az embereket a lábukról. Igyekszik olyan benyomást kelteni, hogy jártas a tudományokban, ami azonban sokszor szintén csak felszínes tudást jelent a valóságban, de a laikusok számára rendkívül meggyőző lehet a szakzsargon magabiztos használata.

Én-centrikusság és nagyozolás, grandiózus önértékelés (Kulcsár, 1991, Hare, 1999/2011, Dutton, 2012/2013) már feltűnőbb lehet bárki számára. A szélsőségesen pszichopátiás személyek nárcisztikus szemlélettel látják a világot, cselekedeteiket csak az „én” nézőpontjából tudják megközelíteni. Elhiszik önmaguknak és másokkal is elhitetik, mennyire tehetségesnek, zseniálisnak tartják magukat, az önmagukban rejlő karrierlehetőségeket irreálisan túlbecsülik.

Az esetleges bűncselekmények elkövetése esetén nagyon jellemző a *megbánás és büntudat hiánya*. Interjúk során (Hare, 1999/2011) az elkövetők sokszor semmilyen büntudatot nem tanúsítanak, esetenként azt állítják, érznek megbánást, később azonban viselkedésükkel és elszólásaikkal meghazudtolják ezt, megbánás helyett akár még saját magukat is hajlamosak az áldozat szerepébe állítani.

A *megettévesztés, manipuláció és mások becsapása* (Dutton, 2012/2013) az említett látszatkeltési szándékból adódó jellemzők, melyeket a pszichopata nemcsak gyakran, de nagyon könnyedén és hihetően is hajt végre. Megint csak szélsőséges pszichopátiás esetet

kiemelve mondható, hogy az ilyen emberek másokra vágyaik kielégítésének pusztá eszközeiként tekintenek, akiket kivételesen jó hazudói „készségük” miatt általában nagyon könnyen kihasználják és céljaik szolgálatába állítanak. A hazugság tétje sokszor hidegen hagyja őket, így a lebukástól való félelem hiánya „tökéletes hazudóvá” teheti a pszichopátákat mint machiavellistákat (Biland, 2004/2009).

A pszichopáták *sekélyes érzelmekkel* rendelkeznek, tudomásuk van az érzelmekről, ismerik azok általános fizikai reakcióit, de nem vagy csak felszínesen képesek megélni azokat. Az ilyen érzelmeket protoemócióknak (Hare, 1999/2011) nevezzük, melyek „az azonnali szükségletekre adott primitív reakciók” (75.). Kutatások (Hare, 1965, Birbaumer et al., 2005) alapján a félelem idegrendszeri mintázatát nem mutatják, nem is ismerik a félelem érzését.

Az érzéketlenség és empátia hiánya közismert jellemzője a pszichopátáknak. Valóban gyakori, hogy bűnelkövető pszichopáták különös kegyetlenséggel, teljesen közönyös hidegséggel hajtják végre bűntetteiket, ahogyan pl. Henry Lee Lucas elmondása szerint semmit sem érzett 246 áldozata életének kioltása közben és után sem (Dutton, 2012/2013). Azonban újabb felvételek alapján az empátia hiánya korántsem feltételezhető minden esetben, még a gyilkosságot elkövető pszichopátáknál sem. Sőt, egy különös paradoxon vár hiteles magyarázatra: Shirley Fecteau és mtsai. kutatása (2008) alapján a pszichopáták tükroneuronjai és szomatoszenzoros része aktívabb, mint a nem pszichopátáké, ezek pedig az áldozattal való azonosulást lehetővé tevő agyterületek. Még csak hipotézisek léteznek arra vonatkozóan, hogy a pszichopátáknak vannak típusaik, jelen esetben azok, akik empatikusak és azok, akik nem. Ez a feltételezés magyarázná a gyilkolások motivációi közötti diszkrpanciát: amikor a pszichopata teljes közömbösséggel, szinte unalomból öl, illetve amikor az áldozat fájdalmának észlelése maga a motiváció. Az utóbbi eset önmagában is feltételezi az empátia jelenlétét, csak épp az észlelt érzelmek egyes pszichopátákból negatív helyett pozitív érzéseket váltanak ki. Green és mtsai. (2001) fMRI készülékkel erkölcsi dilemmák megoldása közben vizsgálták az agyműködést. Dutton (2012/2013) leírása alapján az empátia két elkülönülő fajtáját különböztették meg: a „hideg” (racionalitáson alapuló) és a „forró” (érzelmi töltetű) empátiát. Az eredmények alapján a pszichopáták abban különböztek az egészséges személyektől, hogy amikor az egészségeseknél a forró empátia agyi aktivitása jelentkezett, a pszichopáták ugyanolyan személytelenül és hidegen hozták meg döntésüket a vizsgálatban felvetett dilemmáról, mint korábban, a mindenki számára személytelenebb probléma során.

Az eddig leírtakból már részben következik a *felelősségtudat és felelősségvállalás hiánya* mint a pszichopátiás személyiség jellemzője. Visszaeső bűnözőkkel készített interjúk (Dutton, 2012/2013) alapján látszik, hogy az elkövető – átlagnál nem alacsonyabb intellektusa ellenére (Gurvitz, 1947) – képtelen felmérni cselekedetének valós következményeit, vagy azok iránt bármilyen fokú érdeklődést mutatni.

Társadalmi és életmódbeli deviancia

A *felelőtlenység* és az *ösztönösség* általánosan áthatja viselkedésüket, ami megnyilvánul hirtelen, megfontolatlan döntéseikben, gyakori üres ígéreteikben, elköteleződési képtelenégükben. Nem törődnek azzal, ha másokat kellemetlen helyzetbe sodornak saját hasznukra, legyen szó akár saját közvetlen hozzátartozóikról. Ennek következtében gyakran kialakul az a helyzet, hogy a pszichopata *élősködő életmódot* él valaki terhére, aki ezt elviseli.

Ezen jellemvonásuk következtében nagyon jellemző rájuk a *reális hosszú távú célok hiánya*, mert terveiket egyik pillanatról a másikra változtatják, ahogyan kedvük változik és ehhez mérten esetleges karrierükről szőtt elképzeléseik sokszor irreálisak. Nem terveznek előre, a pillanatnak élnek.

Az *ingerlés, izgalom iránti szükséglet és hajlam az unalomra* olyan tulajdonságok, melyek gyakran motiváló tényezők a különböző veszélyes vagy bűncselekmények végrehajtásában, de akár hősies cselekedetekre is sarkallhatnak. A folyamatos izgalomkeresési ingert a pszichopátiás személyiség, még ha életmódja a közmegítélés alapján tisztességes is, mindig igyekszik kielégíteni (erre izgalmas példát ír le Cleckley 1955-ös könyve). Ezen törekvés ellenpontjaként a monotonitást és a rutint igen nehezen viselik (Hare, 1999/2011).

Az *impulzív viselkedés* a már említett szükségletek azonnali kielégítésére irányuló kontrollálatlan készletés eredménye, amely során a személy nem mérlegeli tetteinek előnyös vagy hátrányos oldalait. Egy kutatás szerint (Johansson, Kerr, 2005) a pszichopáták esetében a magasabb intelligencia siettetni az impulzív viselkedés megjelenését (míg a kontroll csoportban hátráltatta).

A *magatartáskontroll hiánya és a viselkedés gyenge ellenőrzöttsége* a pszichopátia esetében abból adódik, hogy vélt vagy valós inzultus, provokáció esetén az egészséges személyiségben beinduló cselekvést gátló mechanizmusok náluk nincsenek jelen vagy nagyon gyengék, így impulzív viselkedésük nem kerül kontroll alá, ám nem intenzív érzelmi arousal hatására cselekszenek, hiszen ez náluk szintén nincs jelen (Hare, 1965). Éppen ezért a

pszichopáták lobbanékonyak, hirtelen és heves agresszív viselkedési reakciót produkálnak akár indokolatlannak tűnő esetekben is, ám ezek a reakciók nem tartósak, hamar lecsillapodnak az agresszív szükséglet kielégítése után.

Jellemzően már gyerekkorban *korai magatartási problémák* jelentkeznek, melyek kezdetben sokszor állatkínzásként majd, 10-12 éves korban kezdődő iskolai kimaradásokban, szexuális élménykeresésben, tiltott szerek használatában, kortársai megfélemlítésében, akár gyújtogatásban, vandalizmusban nyilvánulnak meg (harmonikus családi körülmények között is). Ez a folyamat gyakran *fiatalkori bűnözésig* fajul.

Az ilyen gyerekek jó eséllyel *felnőttkori antiszociális viselkedést* is tanúsítani fognak, ezáltal a fiatalkori bűnözést a pszichopátia egyik sugalmazó előjelének tekinthetjük. Az antiszociális viselkedés kimerülhet kicsapongó nemi életben, megcsalásban, családjuk anyagi és érzelmi elhanyagolásában, környezetük által biztosított bármilyen előnyös forrásokkal való visszaélésben, de elfajulhat üzleti dokumentumok hamisításáig, ennél súlyosabb bűncselekményekig, némely esetben akár a gyilkolásig is. Mivel a pszichopátáknak nincs jellemzően preferált bűnelkövetési módjuk, mondható, hogy *sokoldalú bűnözői „tehetségük”* van.

Pszichopátia és antiszociális személyiségzavar

A pszichopátia empirikus és klinikai meghatározása körül viták folynak. Az Amerikai Pszichiátriai Szövetség álláspontja szerint a pszichopátia megegyezik a DSM-ben szereplő antiszociális személyiségzavarral. Más nézetek szerint a két fogalom között pusztán átfedés van, de a hangsúlyok eltérőek: míg az antiszociális személyiségzavar központi fogalma a szociális deviancia, a pszichopátia ezzel szemben leginkább az érzelmi korlátozottsággal, sivársággal ragadható meg. Egy tanulmány alapján (Rutherford, Cacciola & Alterman, 1999) a börtönben élő fogvatartottak 80-85%-a antiszociális személyiségzavaros, ám közülük a pszichopáták aránya „csak” 20%. Ez alapján Dutton (2012/2013) szerint a két fogalom aszimmetrikusan viszonyul egymáshoz, a pszichopátia mintegy részhalmaza az antiszociális személyiségzavarnak.

Patogenezise

A pszichopátia kialakulásáról és okairól jelenleg csak hipotézisek vannak. Valószínű, hogy több tényező együttesen játszik közre a kórkép kialakulásában. Az egyik valószínűsíthető ok a korai szociális helyzet kedvezőtlenége, ezen kívül az endogén opioid peptid rendszer (EOP) biológiailag csökkent működése (ami a szociális viselkedést

befolyásolja) és ugyanezen rendszer fokozott autonóm működéskészsége (Kulcsár, 1991). Ezek a szintek egymást generálják és összekapcsolódnak kialakulásuk során is. Tehát egyrészt biológiai rendellenességről, másrészt szociális háttérről beszélhetünk a pszichopátiát feltételezhetően kialakító tényezőkként, melyek együttesen ellehetetlenítik a szociális kötődéseket.

Mérése

Sokak szerint a mai napig Robert Hare 1980-as (1991-ben, majd 2003-ban felújított) pszichopátiát mérő tesztje a legrepresentatívabb mérőeszköz, melynek neve PCL-R (Pszichopátia Ellenőrző Lista). A teszt 20 kérdésből áll, melyekre 3 fokú Likert-skálán, önértékelés alapján ad választ a kitöltő. A teszten összesen 40 pont szerezhető, melyen az egészséges emberek átlagosan 2 pontot szereznek. A pszichopátiás diagnózis a teszt alapján 27,6 ponttól fölfelé adható. A pontozásban egy félig strukturált interjú is közrejátszik, melyet minden esetben csak képzett szakember vehet fel és értékelhet ki. Fontos azt látni tehát, hogy a pszichopátia egy dimenzió az egyik végpontja. Amennyiben a korábban felsorolt tünetek intenzitása és száma elér egy kritikus szintet, a beteget pszichopátának tekinthetjük. Vannak azonban olyanok, akik magas pontszámot érnek el a PCL-R-en és valóban rendelkeznek pszichopátákra jellemző vonásokkal, de nem pszichopáták. Az ilyen személyiségvonások – ha mértékük nem túlzott – sok helyzetben hasznosak lehetnek, amennyiben pl. a nyugalom megőrzésére van szükség. A pszichopátiás jegyek előnyös megközelítéséről lásd bővebben Kevin Dutton *Sikeres és bölcs pszichopáták* című könyvét.

Kezelése

A pszichopátiának jelenleg nincs egyértelműen hasznos kezelése, a tudomány mai állása szerint nem lehet meggyógyítani a pszichopátiás beteget, az erre törekvő kezelések többnyire eredménytelenek (Salekin, Worley, Grimes, 2010). Ez Hare (1999/2001) szerint leginkább a pszichopáták említett motivátlansága miatt van. Bármilyen tetteket kövessenek is el, azt büntetés és megbánás nélkül teszik, nincs megfelelési kényszerük, így nem motiváltak a terápiás fejlődésre. Azonban nehéz is vizsgálni az ilyen változásokat, hiszen rendkívül meggyőző és lehengerlő stílusuk miatt képesek a javulás látszatát kelteni anélkül, hogy valódi személyiségváltozás történt volna. Michael Caldwell az ún. dekompressziós terápiájával ígéretes eredményeket ért el fiatalokú pszichopátiás betegek kezelésében (Caldwell, Vitacco & Rybroek, 2006). Ez a terápia négy szemközti és alapelve, hogy megszüntesse azt a folyamatot, amely során a rossz viselkedés büntetést eredményez, aminek újabb rossz viselkedés az eredménye.

2. Absztrakt

Jelen kutatás középpontjában az Életút-rajzok állnak. Projektív rajzvizsgáló eljárás lévén az Életút-rajzok megjelenítik a rajzoló tudattalan és tudatos belső tartalmait, érzéseit. Ezt a tulajdonságát felhasználva feltételezhető, hogy különböző személyiségjegyek vizsgálhatóak az Életút-rajztesztek használatával, egy módszertani dolgozat keretében. A kutatás célcsoportjának beválasztási kritériuma a javítóintézeti gondozás alatt állás volt, mellyel az agresszió megjelenése valószínűvé vált – ami pedig a kizárási kritériumot jelentette. A módszertani kutatás vizsgálja az agresszió megjelenésének lehetséges formáit az Életút-rajzokon, melyhez 26 javítóintézeti és 29 nem javítóintézeti fiatal férfi adatait használja fel. Az agresszió megjelenését a kísérleti csoportban standard kérdőívekkel támasztottam alá, majd vizsgáltam a feltételezett rajzi jegyek megjelenését az agresszió létének függvényében. Az eredmények arra engednek következtetni, hogy az agresszió feltételezhető azokban az esetekben, amikor az Életút-rajzokon megjelenik az ellenállás, deviancia, figurálisan vagy írásosan megjelenik az agresszió, illetve az ijesztő, félelmet keltő, bizarr érzelmi-hangulati tónus jellemzi a rajzokat.

Kulcsszavak: Életút-rajzteszt, projekció, projektív rajzvizsgálat, javítóintézet, agresszió

Bevezetés

Személyes érdeklődésem a választott téma iránt többrétű: rendkívül vonz az emberek megismerésének gondolata, melyhez a projektív rajzvizsgálati módszereket különösen izgalmas útnak látom; emellett a vizsgálati populáció is mindig inkább vonzott, mint hogy taszított volna. A vizsgálatom célja, hogy egy apró lépést tegyek a projektív rajztesztek sokrétű felhasználhatóságának bizonyítása érdekében, és ezáltal magam is közelebb kerüljek az ilyen eszközök mechanizmusának megértéséhez.

Elméleti háttér

Az áttekintés során először a projekció fogalmával, pszichológiai jelentésével, az érre épülő projektív tesztek kialakulásával és történetével foglalkozom, említést teszek előnyös és hátrányos oldalairól és csoportosítási lehetőségükről. Ezután bemutatom, miért alkalmas a rajz projektív tesztként felhasználásra, így a rajztesztekre szűkítve a fogalmat. A projektív rajztesztek általános módszertanát és felhasználhatóságát követve bemutatom a hétlépéses képelemzési módszert, majd az életút-rajzteszt módszertanáról, SSCA-val való elemzéséről és felhasználhatóságáról szólok. Végül eljutok kutatásom alapötletéhez. Módszertani szakdolgozat lévén az elméleti háttér középpontjában is a vizsgált életút-rajzok állnak.

Projektív tesztek

A projekció latin eredetű szó, kivetítést jelent (Pszichológiai Lexikon, 2007/1995, 354.). A pszichológiában arra a jelenségre használjuk, amikor belső tartalmak a külvilágra vetülnek ki különböző módokon. Elsőként Anna Freud használta a kifejezést tíz elhárító mechanizmusa egyikének elnevezéseként. Jelen dolgozatban a mechanizmusok magyarázatától eltekintek (ezekről Lauster 2004-es műve nyújt részletesebb összefoglalást), azonban a fogalom megértéséhez szükséges látni, hogy projekcióinkhoz honnan merítünk információkat. Egyrészt a tudatalattinkba száműzött ismeretek, érzések mint elfojtások, másrészt pedig előítéleteink, múltbeli tapasztalataink, jelenlegi hangulatunk is kivetülhetnek a projekció során (Lauster, 2004).

Pszichoanalitikus szempontból a projekció tudattalan információkat felhasználó tulajdonsága miatt kinyerhető ismeretanyagot jelent a kivetítést végző személyről; így amennyiben a projekció maga „materializálható” formát ölt és létezik egy kidolgozott módszer annak elemzésére, a kivetítés megismerő és diagnosztikus értékkel bír. Piotrowski

szerint (1958, idézi Obrzut & Bolie, 2003) már az ókori görögök is felismerték a valóságészlelés torzító tényezőiként a kétértelmű ingereket, Leonardo da Vinci pedig az alkotói folyamatban nyújtott hasznos segítségükre utalt, azonban az első projektív eljárást csak 1879-ben használta Galton, szavakra való asszociáltatás formájában. Ezt az ötletet fejlesztette tovább Jung, amikor megalkotta a szóasszociációs tesztjét, mellyel a páciensei tudatalatti motivációit szeretne volna jobban feltárni (Obrzut & Bolie, 2003). Azóta a pszichológusok számtalan tesztet és módszert dolgoztak ki, melyekben a leírt jelenséget használják fel információszerzésre a vizsgálati személyről. A tesztek ezen csoportját Lawrence K. Frank (1939) nevezte el projektív teszteknek, melyek közé Jung asszociációs próbáján kívül a TAT-ot és a Rorschach-próbát sorolta (Mérei, 2002), ahol a vizsgálati személynek képekre, illetve pacákra kell asszociációkat adniuk. A második világháborút követően a személyiségtesztek kidolgozása és használata rohamos fejlődésnek indult, melyek között a projektív tesztek kapták a legnagyobb figyelmet (Lindzey & Thorpe, 1968), máig tartó fejlesztések lavináját indítva el ezzel.

A projektív tesztek jelentős előnye az önjellemzős kérdőívvel szemben, hogy a vizsgálati személy érzéseire, vélekedéseire, tudattalan vágyaira és szükségleteire is rámutatnak, ezáltal globális elemzési lehetőséget nyújtva a klinikus szakembernek. Hátránya azonban, hogy a tesztek felvétele és elemzése időigényes és bonyolult, komoly előismereteket és képzettséget igényel, és emiatt néhány szakemberben felveti a kérdést, hogy megéri-e a rá fordított energiát a használatuk (Rózsa, Nagybányai, Oláh, 2006).

A projektív eljárásokat sokféle képpen csoportosíthatjuk, melyről bővebben Lindzey (1959) tanulmánya szól. Lindzey és Thorpe (1968) nyomán célszerű említést tenni a kiváltott válasz természete alapján történő besorolásra, amely 5 különböző csoportot foglal magában: asszociációk (tintafoltokra, pl. Rorschach, szavakra, pl. Jung-féle szóasszociációs teszt), történetkonstrukciók (képekre, pl. TAT, CAT, The Black Pictures), mondat vagy történet befejezés (pl. Rozenzweig-féle Frusztrációs Teszt), választásos vagy rendezési feladatok (pl. Szondy-teszt, Picture Arrangement Test) és érzelemkifejezési technikák (játékban, pl. Bábjáték, Világjáték vagy rajzokkal). A következőkben a besorolás alapján az érzelemkifejező, azon belül is a rajzok útján történő projekciós módszerekről szólok bővebben, melyeket összefoglaló néven projektív rajzvizsgálati módszereknek neveznek.

Projektív rajzvizsgálat

A képek, a rajz a legősibb önkifejezési módszerünk, igazolják ezt a barlangrajzok is. Ahogy emlékeink túlnyomó többsége, tudattalan tartalmainkat megjelenítő álmaink és vágyaink is képi formában jelennek meg fejünkben, úgy rajzaink – mint belső képek megjelenítései – is ezekről a tartalmakról árulkodnak (Hárdi, 2004). Ahogy Koppitz (1983, idézi Cummings, 2003, 199.) fogalmazott: „A rajz egy non-verbális nyelv, a kommunikáció egyik eszköze”. Ezért használhatók a rajzok projektív vizsgálati eljárásként.

Egy ilyen vizsgálat során a kísérleti személy egy adott, állandó instrukcióra, meghatározott eszközök segítségével (melyeket tetszőlegesen használhat) egy rajzot készít. A „projektív rajzvizsgálat” kifejezés (Vass, 2006) arra utal, hogy a teszthelyzetben az instrukció a lehető legkevesebb konkrét információt tartalmazza arra vonatkozóan, hogy a rajzoló mit és – leginkább – hogyan ábrázoljon. Mivel az alkotási folyamat ilyen módon szabadon zajlik, a pontosan meghatározott jegyeken kívül minden más a rajzoló sajátja, bensőjének kivetülése, projekciója. Vass (2006) alapján a projektív rajz externalizált kognitív struktúra, ami a rajzoló sajátos világának strukturálását, tudattalan tartalmak kivetülését, kifejező (expresszív) viselkedést, valamint tanult sémákat és jeleket épít magába.

A projektív rajzteszteknek – széles skálájú információtartalmuk miatt – számos felhasználási területük van. Fontos megjegyezni, hogy kurzusok és könyvek (pl. Csepregi, 2014, Vass, 2003, 2006, 2007) szólnak laikus érdeklődőknek a rajzelemzés legkülönbözőbb módjairól, azonban diagnosztikai kiegészítő vagy terápiás célokra minden esetben csak képzett szakember használhatja az eljárásokat. Ennél fogva a rajztesztek a klinikumban jelentős szerephez jutnak, pl. pszichiátriai betegek vizsgálatában (Hárdi, 2002), de egészséges felnőtteknél és gyerekeknél is alkalmazható (Vass, 2012). Számos felhasználási területei között van a pedagógia, gyógypedagógia, logopédia, gyermekorvoslás, szociálpedagógia, szociális munka stb. (Vass, 2011b), sőt, Király (2008) szerint katonai és rendőri állomány alkalmasságvizsgálataiban is hasznos lehetne.

A különböző rajztesztek elemzésére sok kidolgozott módszer létezik: egyes esetekben, pl. a fa-rajz tesztnél gyakori értelmezés, hogy szimbolikus jelentést adnak a rajz egyes jegyeinek (pl. Szabó, 2009), melyeket körülményektől függetlenül állandónak vélnék. Máskor egy-egy teszthez speciális értelmezést dolgoznak ki (pl. Sándor, Fülöp & Sebestyén, 2012).

Hétlépéses képelemzési módszer

Munkámban a mai legkorszerűbb elemzési eljárást emelném ki, a hétlépéses képelemzési módszert (Vass, 2011a), ami a rajzot nem önmagában, hanem kontextusában elemzi és bármilyen projektív rajz értelmezésére használható (egyéni és közös rajzok, illetve műalkotások). A hétlépéses képelemzési rendszer (Seven-Step Configuration Analysis, röviden SSCA) egy rendszerszemléletű konfigurációelemzés, amit a rajzelemző gondolkodásának modellezésére hoztak létre egy számítógépes rajzelemző szakértői rendszer, az ESPD (Expert System for Projective Drawings) megalkotásához (bővebben szól erről Vass, 2006). A hét lépés a képek elemzésének hét szintjét jelenti, melyeket a szakértő egy rajzot vizsgálva egymással párhuzamosan, esetenként egy-egy lépést kihagyva végez el (ezekről a következő alfejezetben szólok bővebben). A lépésekre bontás a számítógépes rendszer kialakításához volt elengedhetetlen, ezzel azonban remek lehetőség nyílt a rajzelemzés lépésenkénti oktatására is. A rendszerszemlélet nem lineáris okságokat keres, nem magyaráz jelenségeket egyetlen dimenzióval (pl. a kisméretű emberrajz alacsony önbecsülést jelent), kizárja a magától értetődő, állandó jelentéseket, helyette konfigurációkra és mintázatokra támaszkodik (Vass, 2003, 2006, 2007, 2011a, 2012). Figyelembe veszi, hogy egy rajzhoz több elemzés is tartozhat, melyeket a kontextus határoz meg, így nem pusztán egyetlen rajzot értelmez, hanem lehetőleg rajzsorozatot, és bevonja az értelmezésbe a kontextuális elemeket is, mint az anamnesztikus adatok és a rajzolás körülményei, menete (Vass, 2006). A konfigurációt vagy mintázatot „egy pszichológiai jelentéshez hozzárendelt változómintázatként definiáljuk, amely bizonyossági tényezővel (certainty factor) rendelkezik” (Vass, 2006, 803.). A pszichológiai jelentés egy pszichológiai fogalom (pl. szorongás), a változómintázat egy tulajdonságlista (rajzi jegyekből, anamnézisből és rajzolás menetéből), melyek a fogalmat támasztják alá, a bizonyossági tényező pedig egy matematikai fogalom, egy 0 és 100 közötti szám, ami a megfogalmazott állítás helyességének valószínűségét mutatja meg (Vass, 2011a). Egy konfigurációnak legalább három elem szükséges az alátámasztásához és legalább három konfiguráció szükséges egy elemzéshez. A számítógépes szakértői rendszer nem csak az értelmezési folyamat idő- és munkaigényét csökkenti le, hanem képes olyan összetett, sok szintből álló elemzés létrehozására, amire a leggyakorlabb szakértő is csak igen sok munka árán lenne. Az egyes konfigurációkra újabbak épülnek, amennyiben azok összekapcsolódnak, ezekre pedig még újabbak. Így jutunk egy több szintű elemzéshez, melynek csúcsán a rajz esszenciáját találjuk, ami néhány tömör, beszédes szóval kifejezi a rajz lényegét, pszichológiai mondanivalóját (Vass Zoltán – személyes közlés, 2014.03.06.).

Életút-rajzteszt

A projektív rajztesztek annyira népszerűek, hogy rengeteg fajtájuk már csoportosításra ad lehetőséget. Vass (2012) alapján ez lehet a következő: Összetett rajztesztek (pl. Ház-fa-állat-személy-személy-szabadjajz), emberalak-rajztesztek (pl. Goodenough-féle emberalak), fa-rajztesztek (pl. Bolander-féle fa-rajzteszt), családrajzok (pl. Hulse-féle családrajz), kinetikus rajztesztek (pl. kinetikus családrajz), csoportos rajztesztek (pl. Drawing Together Method), firkatesztek (pl. a Vass firkateszt), szín-rajztesztek (pl. Game of Colours) és speciális rajztesztek (pl. „nem létező állat” teszt). Ezen kategóriák azonban nem fedik le a rajztesztek összes fajtáját, pl. a dolgozatban vizsgált életút-rajz sem sorolható egyértelműen egyik csoportba sem.

Az itt bemutatásra kerülő Életút-rajzteszt még publikálás alatt áll Vass Zoltán által. A 2013/2014-es tanév tavaszi félévében a Károli Gáspár Református Egyetemen tartott *Projektív rajzvizsgálat kutatószemináriumán* azonban sok információt közölt róla. Munkám következő részében leginkább ezekre az ismeretekre, illetve két szakdolgozatra (Czókolyová, 2012, Dengyel, 2014) támaszkodok, amelyek az Életút-rajzok felhasználására épültek.

Az Életút-rajzteszt egy korábbi projektív rajzvizsgáló eljáráson, a Projektív útrajzon alapszik, melyet Hanes (1995) kezdetben művészetterápiában hasznosított, majd kidolgozta részletesebb értelmezését (1997), és egyre szélesebb körű felhasználhatóságát, pl. öngyilkossági hajlam felismerésére is alkalmazta (2008). Az Életút-rajz olyan tekintetben hasonlít a Projektív útrajzhoz, hogy mindkét eszköz esetén A3-as rajzlapra, minél több lehetséges rajzeszköz felkínálásával alkot a rajzoló, illetve mindkettő az út szimbolikáját használja fel módszerében (Vass, 2006).

Az Életút rajzot szintén művészetterápiás közegben kezdte használni Vass Zoltán (Dengyel, 2012). A rajzfelvétel során két rajzot készít a rajzoló, melyeket egy ülés alatt, közvetlen egymás után alkot. A rajzok A3-as méretű fehér lapra kerülnek. A rajzoláshoz felhasználható eszközöket a vizsgálatvezető határozza meg és biztosítja, ezek lehetnek grafit és színes ceruzák, filctollak, különböző festékek, tollak, zsírkréta, porkréta, pasztellkéta stb. Lehetőség szerint a vizsgálati személynek minél több eszköz közül tudjon választani. A rajzolás során lehet javítani a hibákat, használható radír, de fontos figyelni ennek használatára és ezt is belevonni a globális értelmezésbe. A tesztnek nincs időkorlátja, de az idői változók megfigyelése is információértékű lehet (pl. milyen életesemény megrajzolása előtt gondolkodott sokat a vizsgálati személy, melyiket rajzolta sokáig vagy gyorsan, mennyi időbe telt a teljes rajz elkészítése, hogyan viszonyul ez a rajz tényleges, látható igényességéhez stb.).

A teszt instrukciója a következő: „Szeretném/szeretnék megkérni, hogy rajzolja/rajzold le az életutadat egészen mostanáig!” Amikor a vsz. ezzel elkészült, a vizsgálatvezető elveszi a lapját, elé rak egy üreset és elhangzik a második instrukció: „Most pedig arra kérem/kérlek, hogy rajzold le a folytatását!” Látható, hogy mindkét utasítás maximális szabadságot hagy az ábrázolás mikéntjében (a felhasználható eszközök széles választéka pedig csak tovább növeli ezt a szabadságot). A második rajzon, ami a jövőt ábrázolja, alapvetően a legfontosabb, hogy az első rajzhoz viszonyított változásokat megfigyeljük. Egy rövid kérdéssorral további fontos információkat nyerhetünk, melyek az utólagos anamnéziszből nem derülnének ki. A rajzolás követő kérdéssor a következő:

1. Minden fontos eseményt ábrázolt/ábrázoltál?
2. Elégedett (vagy) a rajzzal? És az életúttal?
3. Hogyan érezte(d) magát/magad közben?
4. Mit jelentenek Önnek/neked ezek a szimbólumok?
5. Lát(sz)-e ismétlődést?
6. Volt-e olyan, amit nem sikerült ábrázolni?
7. Lemaradt-e valami?
8. Melyek voltak a legfontosabb fordulópontok?
9. Ha egy dolgot kellene kiemelni, ami a legfontosabb, mi lenne az?
10. Milyen érzései(d) voltak rajzolás közben?
11. Melyik szakaszban volt(ál) a legboldogabb?
12. Melyik részletet rajzolta(d) meg a legszívesebben?
13. Még mit mondana/mondanál róla?

A kérdések megválaszolása után a vizsgálatvezető megkéri a vizsgálati személyt, hogy adjon címet a rajzoknak. A cím és minden egyes kérdésre adott válasz tartalma és a válaszadás minősége a szakember számára információértékű. Az anamnézis felvételére ezután kerül sor (ahogy minden esetben a projektív eljárás az első az egymást követő tesztek sorában).

Életút-rajzok elemzése hétlépéses képelemzési módszerrel

A következő részben az elkészült rajzok és kérdésekkel kinyert információk feldolgozásáról, elemzéséről szólok a hétlépéses képelemzési módszer segítségével. Az első lépés az előzetes elemzés vagy kontextusba helyezés, amikor a rajzolórol, a szituációról, a képről és a vizsgálatvezetőről szóló információkat, általános itemeket és értelmezési módot keresünk (Vass, 2006). Egy életút-rajz esetében az anamnézis

elengedhetetlenül fontos, hiszen a rajzoló valamilyen módon ezt jeleníti meg a saját „szűrőjén” keresztül.

A második lépés a folyamatelemzés vagy aktuálgenezis, amikor a rajzolás folyamatát, folyamatváltozókat figyelünk (pl. személyek megjelenése az életúton, ábrázolásuk, jövőbeli jelenlétük vagy hiányuk stb.), ebben a szakaszban figyeljük meg a modellreakciókat, pl. a saját hibázásra adott válaszokat (radírozás, zavart nevetés, agresszív viselkedés stb.), figyelünk a tesztviselkedésre és itt elemezzük az utótesztre adott válaszokat és a válaszadás folyamán tanúsított viselkedést is.

A harmadik lépés a fenomenológiai elemzés, ahol a figyelem előterébe a figura és a háttér kerül, maguk az ábrázolt elemek, pontosan, objektíven, elfogulatlanul (Vass, 2006, 2011a, 2012). Minden információt nem szükséges kiemelni, csak a lényegieket, a konfigurációkat alátámasztókat, ám egy életút-rajz esetében minden megjelenített „állomás” fontos, amennyiben a rajzoló így jeleníti meg életútját.

A negyedik lépés az intuitív elemzés, ahol az elemző legfontosabb feladata egy befogadó attitűd felvétele, amikor az objektív megfigyeléssel pont ellentétes módon képes felfigyelni a szabad benyomásaira. A benyomások előhívásának könnyítésére egy terjedelmes lista nyújt segítséget Vass Zoltán (2006) könyvében. Fontos információ a spontán figyelem fókusza, ami életút-rajz esetében sokszor egy-egy életeseményre mutat, ezekkel pedig érdemes tüzetesebben foglalkozni az utótesztelés és az anamnézis során. Az intuitív elemzés sajátos részei a motoros és kinesztetikus empátia, melyek során az elemző abból jut információhoz, hogy a kész rajz mását lerajzolja hasonló vonásokkal, illetve a képen szereplő személyek fizikai pozícióját veszi fel (Vass, 2011a). Életút-rajznál igen árulkodó lehet ez arról, hogy a rajzoló hogyan érezte magát élete egyes szakaszaiban.

Az ötödik lépés az egészszleges vagy globális elemzés, amikor a képek egészét nézzük, jelen esetben pedig nagy hangsúlyt kap ismét a két kép közötti különbség is. Itt fontos figyelni az érzelmi-hangulati tónust, általános harmóniát, mozgás- tér- és színhasználatot (akár a kihagyott részeket, eseményeket, hiszen soha nem jelenik meg minden esemény). Ebben a szakaszban jut figyelem az egészszleges férfiasság/nőiességnek és a személyességnek is (Vass, 2006).

A hatodik lépés az itemanalízis vagy „rész helye az egészben”, amikor csak a szokatlan, kiugró jelenségek kapják a figyelmet, itt kerül sor a formai és tartalmi elemzésre (melynek 11 lépéséről lásd bővebben Vass, 2006), ikonok, szimbólumok feltárására, speciális skálák alkalmazására. Az életút-rajz esetében itt is nagy a hangsúly a két rajz összehasonlításán, ami következtetni enged a rajzoló múlthoz és jövőhöz való viszonyára.

Végül, hetedik lépésként a szemantikai elemzés következik, amikor a

mintázatok/konfigurációk azonosításra kerülnek, az elemző megrajzolja a szemantikai térképet, ami a kép konfigurációit, annak alátámasztó elemeit és kapcsolódásait és a kép esszenciáját (sensus plenior) ábrázolja, melyet csak ilyenkor, a teljes folyamat végigjárása után lehet és érdemes megállapítani (Vass, 2011a). Az életút-teszt esetében, ha a rajzoló életútja egyes jeleneteit ragadja ki és ábrázolja, a konfigurációkat alátámasztó tulajdonságlista rendkívül nagy lehet, hiszen a jelenetek önmagukban is kis képek, valamint nagyon beszédesen kapcsolódnak egymáshoz.

Az életút-rajzok ilyen módon történő elemzésével rengeteg információ nyerhető és támasztható alá a rajzolóval, melyek önmagukban is nagyon beszédesek lehetnek, de a vizsgálati személy más rajzaival összehasonlítva még informatívabbak. Ezek az ismeretek felhasználhatók diagnosztikai célokra gyerekek és felnőttek, beteg és egészséges személyek esetében egyaránt, használhatók gyógyításban, rehabilitációban, képzésben, fejlesztésben, újranvelésben (Vass, 2011b), a személyiség általános, egészleges megismerésében és a lehetőségek száma egyre csak nő az elemző rendszer számítógépesítése következtében, így még több tudományág tudja felhasználni őket saját igényeinek megfelelően.

Egy újabb lehetséges út az Életúttal

Már látható, hogy projektív rajzvizsgáló eszközként az Életút-rajzok határtalan teret nyitnak a képzeletnek a felhasználhatóságuk terén – természetesen sok egyéb projektív vizsgáló módszerrel egyetemben. Így hát nehéz feladat kiragadni egy apró részletet a lehetőségek végtelen sorából. A projektív rajzoknak, így az Életút-rajznak is az egyik reményteljes hasznosítási területe a személyiség feltárására irányul. Vass (2006) számtalan példát hoz arra, hogy rajzi jegyekből – egészes szemponatok figyelembevételével – milyen következtetések vonhatóak le a rajzoló személyiségére vonatkozóan. Már a projekció fogalma is magában foglalja azt az alapvetést, hogy a projektáló személyisége kivetül a projekció tárgyára – adott esetben a rajzára. Ezt azt jelenti az Életút-rajzok módszertani vizsgálatának szempontjából, hogy ha létezik egy populáció, amely tagjainak személyisége valamilyen vonás tekintetében kimutathatóan különbözik az átlagostól, akkor az adott populáció Életút-rajzain szükségszerűen meg kell jelennie a személyiségbeli szignifikáns különbségnek. Edmunds és Kendrick (1980) fiatalokú bűnözőket és javítóintézeti fiatalokat vizsgálva – a Buss-Perry Agresszió Kérdőív konkurrens validálása során megállapították, hogy a nyílt viselkedésbeli agresszió magas és alacsony szintjei között szignifikáns különbség tehető a vizsgált kérdőívvel. Ez azt jelenti, hogy a fiatalokú bűnözők és a javítóintézeti fiatalok egy lehetséges populációt alkothatnak az Életút-rajzzal való személyiségvonás kimutatásához,

jelesül Edmunds és Kendrick említett kísérlete alapján pl. az agresszió létének vizsgálatához. Módszertani kutatásomban erre alapozva tűztem ki célul az agresszió jegyeinek kimutatását javítóintézeti gondozás alatt álló fiatalok Életút-rajzain.

Hipotézisek

Hipotéziseim rajzi jegyekre, illetve egészleges szempontokra vonatkoznak, melyeket az agresszív személyek (kísérleti csoport) által rajzolt Életút-rajzokon nagyobb eséllyel előfordulónak gondolok, mint az átlag populáció (kontroll csoport) tagjainak Életút-rajzain. Feltevéseimet részben Vass Zoltán (2006, 2005) írásaira alapozom.

1. A kísérleti csoport életút-rajzain jelentősebb mértékben megjelenik az ellenállás, deviancia.
2. A kísérleti csoporthoz tartozó rajzokon figurálisan vagy írásosan többször jelenik meg az agresszió.
3. A kísérleti csoport tagjainak rajzain inkább megjelenik konkrétan valamilyen fegyver, mint a kontroll csoport rajzain.
4. A kísérleti csoport életút-rajzain inkább megjelenik szimbolikusan valamilyen fegyver.
5. Vörös és narancssárga színek domináns használata kevés egyéb színek mellett jellemzőbb a kísérleti csoportban.
6. A kísérleti csoport tagjainak rajzain erősebb az általános vagy sporadikus nyomáserősség, mint a kontroll csoport rajzain.
7. A kísérleti csoportban az életút-rajzokon jellemzőbb az egészleges hegyesség, szögletesség.
8. A kísérleti csoport rajzain jellemzőbb az egészleges szabálytalanság, ritmikátlanság.
9. A kísérleti csoport életút-rajzai férfiasabbak.
10. Dinamikus mozgáskép, mozgáshangsúly erőteljesebben jellemzi a kísérleti csoport tagjainak rajzait.
11. Dühös, agresszív érzelmi-hangulati tónus jellemzőbb a kísérleti csoport rajzaira, mint a kontroll csoportéira.
12. Vad, impulzív érzelmi hangulati tónus inkább jellemző a kísérleti csoportos rajzokra.
13. Üres, hideg érzelmi hangulati tónus gyakrabban jelenik meg a kísérleti csoport tagjainak rajzain.
14. Ijesztő, félelmet keltő, bizarr érzelmi hangulati tónus jellemzőbben előfordul kísérleti csoportban készült életút-rajzokon, mint a kontroll csoport tagjainak rajzain.
15. Ellenséges, holisztis, gunyoros érzelmi-hangulati tónus gyakrabban megfigyelhető a kísérleti csoport rajzain, mint a kontroll csoport rajzain.

Módszer

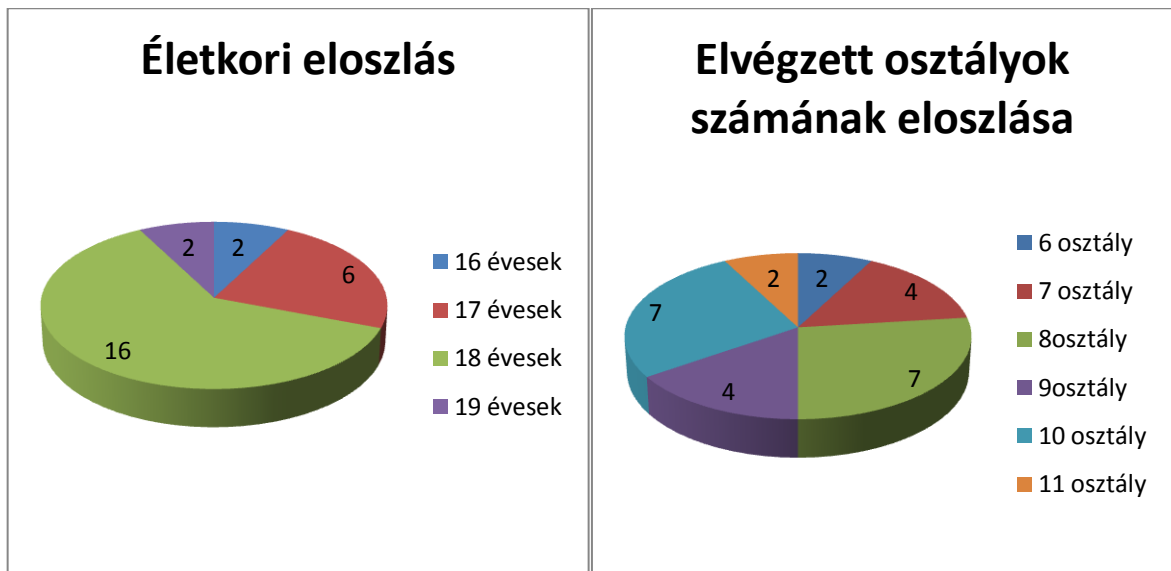
Vizsgálati személyek

A kutatásomban vizsgált populáció a 16-19 éves férfiak populációja. A vizsgálati egységet javítóintézetben nevelkedő agresszív férfiak alkotják, a kontroll csoport pedig – korban és nemben illesztett – nem javítóintézeti, nem agresszív vizsgálati személyekből áll. A mintaválasztás személyes ismeretségből adódó lehetőségen alapult, melynek köszönhetően hozzájutottam 30 javítóintézeti növendékhez, akik vállalták, hogy részt vesznek a kutatásomban. A kísérleti csoportba való beválasztási kritérium tehát a kutatás ideje alatt nevelőintézeti gondozás alatt állás volt, a kizárási kritérium pedig az agresszió nem léte. A kontroll csoportba ennek megfelelően olyan, korban és nemben elméletileg a kísérleti csoporttal egyenlő, vizsgálati személyek kerültek (összesen 30), akik nem álltak javítóintézeti gondozás alatt és nem agresszívak. A kizárási kritériumok miatt a javítóintézeti növendékek közül ketten nem alkották részét a kísérleti csoportnak, ketten pedig visszamondták bejegyzésüket az életút-rajzok felvétele közben. A kontroll csoportba egy nem javítóintézeti diák nem kerülhetett be magas agresszió szintje miatt. Így végül a használható eredmények alapján a kísérleti csoport 26, a kontroll csoport pedig 29 fős.

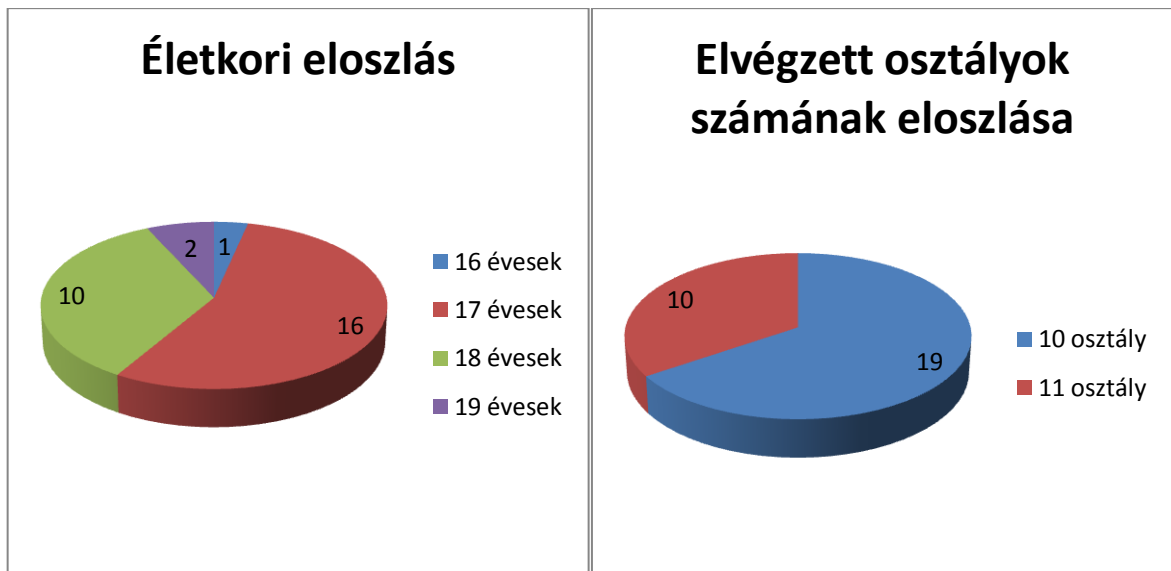
Ezen 55 fő átlagos életkora 17,56 év, szórása 0,714, elvégzett osztályaik átlagos száma pedig 9,527, ennek szórása 1,3590. A kísérleti és a kontroll csoport ezen adatait csoportonként az 1. ábra írja le. Az életkor és elvégzett osztályok száma szerinti eloszlást az egyes csoportokban az 2. és 3. ábra szemlélteti.

	Életkor (évben)		Elvégzett osztályok száma	
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás
Kísérleti csoport (N=26)	17,69	0,736	8,615	1,444
Kontroll csoport (N=29)	17,45	0,686	10,34	0,484

1. ábra: Leíró statisztikai adatok csoportokra bontva

2. ábra: Életkor és elvégzett osztályok számának eloszlása a kísérleti csoportban

3. ábra: Életkor és elvégzett osztályok számának eloszlása a kontroll csoportban

Berendezés, anyag, eszközök

A kísérleti és kontroll csoportba való bekerülés feltételeként megszabott agresszió szintjét 3 különböző személyiség kérdőívvel vizsgáltam – illetve azoknak bizonyos alskáláival.

A *Buss-Durkee Agresszió Kérdőív* (Buss & Durkee, 1957) Tettegesség, Ingerlékenység és Negatívizmus alskáláját használtam, melyek a vizsgált célcsoportra vonatkozóan várhatóan a legerősebb eredményeket adják. Ez a kérdőív az egyik legelterjedtebb az agresszió és hosztilitás vizsgálatában, ami köszönhető annak, hogy 7 különböző alskálán mér. A kérdőív felosztható szerkezetileg a következőképpen: két skálája

az Agresszió és a Hosztilitás (ide a Gyanakvás és Sértődöttség alszkálák tartoznak). Az agresszió terén Buss megkülönböztet közvetlen és közvetett agressziót, melyek megnyilvánulhatnak aktív és passzív formában. A közvetlen agresszió aktív formáját a Tettegesség és a Verbális agresszió alszkálák képezik, passzív formáját pedig a Negatívizmus. A közvetett agresszió aktív formáját a kérdőív a Közvetett tettegesség alszkálával méri. A kérdőív összesen 71 tételből áll: önjellemző módon a kitöltőnek azt kell eldöntenie, hogy az adott állítást önmagára igaznak vagy hamisnak véli.

A kutatásom vizsgálati egységének megfelelően, Edmunds és Kendrick említett konkurrens validálása alapján, az Agresszivitás skála alszkálái közül választottam. A Tettegesség, Ingerlékenység és Negatívizmus alszkálák összesen 25 tételt jelentenek. Pontozásuk a pozitív tételekre adott „igaz” és a fordított tételekre adott „hamis” válaszok számának egyszerű összegzéséből áll. A kérdőívről felhasznált részlet az 1. mellékleten található.

Pszichológiai Immunkompetencia Kérdőív (Oláh, 2005) Ingerlékenység gátlás alszkálája. A kérdőívet Oláh Attila dolgozta ki, akinek elképzelése szerint a személyiségtényezők, melyeket a megküzdés során használ az egyén, felfoghatók egy személyen belüli rendszerként. Ezt a rendszert nevezi pszichológiai immunrendszernek, ami egy viszonylag állandó, nem változékony rendszer – így az egyén jellemezhető vele. Ezen rendszer az elmélet szerint 3 alrendszerre bontható: a megközelítő, monitorozó rendszerre, a mobilizáló, alkotó, végrehajtó rendszerre és a self-reguláló rendszerre. Az alrendszerek mindegyike alá dimenziók tartoznak, melyek összesen 16 skálát alkotnak. A kérdőív 80 tételű, 4-fokú Likert skálán pontozza a lehetséges válaszokat, minden skálához 5 tétel tartozik. A pontozás során a jelölt válaszok (szám értékek) pont értékeként értelmezendők, a fordított tételek pontozásának megfordításával, majd a pozitív tételek pontszámaival való egyszerű összegzéssel kapjuk meg az adott alszkálákon elért pontszámot.

Jelen kutatás során a 16 alszkála közül egyet, az Ingerlékenység gátlást használtam fel (melynek tételei megtalálhatók az 1. mellékleten). Az Ingerlékenység gátlás Oláh Attila és a PIK olvasatában az indulatok, a düh és a harag feletti érzelmi kontroll képességét jelenti, tehát arról ad információt, hogy a kitöltő ingerült helyzetben mennyire képes kontroll alá helyezni saját ingerületét és más módokon levezetni azt (Oláh, 2005). Mivel ez a skála kontroll képességet mér, minél magasabb pontszámot ér el a kitöltő, annál inkább képes ingerültségét kontrollálni, vagyis a kutatásban felhasznált valamennyi skála és alszkála közül ez az egyetlen, melynek magasodó pontszáma az agresszióval ellentétes irányt mutat.

A *Buss-Perry Agresszió Kérdőív* a 3., amit felhasználtam a kutatásom során, ennek az összes tételét és skáláját figyelembe vettem (ld. az 1. mellékleten). A 3 kérdőív körül ez szolgál a leginformatívabb adatokkal az agresszió szintjéről. Buss és Perry 1992-ben alkotta meg tesztjét az agresszió differenciált mérésére. A tesztnek 4 alskálája van: méri a Fizikai agressziót (9 tétel), Verbális agressziót (5 tétel), a Dühöt (7 tétel) és a Hosztilitást (8 tétel), valamint ezek pontszámainak összeadásával jellemzi az Agressziót. Összesen 29 tételből áll, melyek önjellemző jellegűek, a kitöltő 5-fokú Likert skálán jelöli, hogy mennyire tartja önmagára jellemzőnek az adott állítást. A pontszámokat a pozitív tételekre adott válaszok pontszámainak és a fordított tételekre adott válaszok megfordításával nyert pontszámoknak összegzéséből nyerjük.

A kérdőíveken kívül, az életút-rajzok felvételéhez használtam 140db A3-as famentes műszaki rajzlapot (2/fő), 6 csomag 12 db-os ICO Süni filctoll készletet, 6 csomag 12db-os ICO Süni zsírkréta készletet, 15db STABILO Exam Grade 288 2B grafit ceruzát, 15db kék színű, Bic Round Stic Grip golyóstollat, 1db (kérés esetén használt) KOH-I-NOOR HARDTMUTH 300/60 P0017-0253 típusú radírt.

Kutatásom eszközeiül szolgáltak még a tájékoztatott beleegyező nyilatkozatok is: a nagykorúaké a 2. mellékletben, a Szülői beleegyező nyilatkozat pedig a 3. mellékletben található.

Eljárás

A kísérleti csoport tagjaival a javítóintézetben, a kontroll csoport tagjaival egy gimnáziumban, személyesen vettem fel a kapcsolatot. A javítóintézetbe az intézet igazgatóján keresztül jutottam be, aki vállalta, hogy intézménye növendékei a vizsgálati személyeim lehessenek – és ehhez a helyszínt is biztosította egyben. Az intézetvezetővel – akit személyesen ismerek – internetes és telefonos formában vettem fel a kapcsolatot a kutatás ügyében, így beszéltük meg a rajzok és kérdőívek felvételének időpontját és körülményeit. A gimnáziumba szintén az intézmény igazgatóján keresztül jutottam be, itt azonban csaknem az összes dolgozót is ismerem személyesen, akik engedélyükkel és szervezésükkel sokat segítettek a munka lebonyolításában.

A javítóintézetben és a gimnáziumban is az intézet dolgozóinak segítségével a kutatásom célcsoportjának megfelelő korú vizsgálati személyekből kisebb csoportok alakultak, így volt lehetőségem csoportosan felvenni a teszteket. A csoportok megalakulását követően – melyek 4-15 fősek voltak – szóban verbuváltam őket a kutatásomba: „*Sziasztok!*

Én Balogh Zsófia Nóra vagyok, most írom a szakdolgozatomat a Károli Gáspár Református Egyetem pszichológia szakán, és ehhez kérném a segítségeteket, ami rajzolásban és tesztkitöltésben merülne ki. Kinek volna kedve segíteni nekem?” Ez utóbbi kérdésfeltevésre minden esetben a kialakult csoportok minden tagja jelezte segítségi szándékát, ekkor kiosztottam a beleegyező nyilatkozatokat. Egy esetben a nyilatkozatok aláírását követően 2 vizsgálati személy indoklás nélkül visszamondta beleegyezését, ekkor az ő adataikat kivettem a többi közül és semmisnek tekintettem.

A vizsgálati személyek először egy A3-as műszaki rajzlapot kaptak, melyek előre el voltak látva kódokkal, hogy ezzel biztosítsam az anonimitást és az egyes esetekhez tartozó anyagok összetartozásának egyértelműségét, valamint a kódok sorba rendezhetőséget és a csoportok megkülönböztetését is lehetővé tették. A lapok kiosztása után elmondtam az első instrukciót: *„Szeretnék megkérni Titeket, hogy rajzoljátok le az életutakat egészen mostanáig!”* A vizsgálati személyek erre mindkét csoportban hallgatással és kérdésekkel reagáltak, melyekre – elkerülendő az ötletek adását, de mégis esetleges segítséget nyújtva – kérdésekkel „válaszoltam”, pl. *„Mit tartasz az életutadnak? Próbáld meg lerajzolni!”*. Általában 1-2 perces csendes passzivitás után a rajzok készülni kezdtek. Amikor mindenki elkészült a csoportban, megkértem őket, hogy a lap hátuljára írják fel az életkorukat, nemüket, elvégzett osztályaik számát (vagyis a moderátorváltókat), illetve a rajzolás dátumát.

Ezután a rajzokat összeszedtem, és váratlanul újabb A3-as rajzlapot osztottam ki minden vizsgálati személynek – ugyanazzal a kóddal a hátulján, amit korábban kaptak. Elmondtam a második instrukciót: *„Most pedig arra kérek Titeket, hogy rajzoljátok le a folytatását!”*. A rajzok elkészülését követően kiosztottam a felhasznált kérdőíveket – a megfelelő kódokkal ellátva – az 1. mellékleten látható formában. Az instrukciót ebben az esetben írásos formában kapják a vizsgálati személyek, de megkérem őket, ha valamit nem értenek, vagy nem egyértelmű számukra, szóljanak, kérdezzenek. A rajzolások és a kérdőívek kitöltése általában kb. 40-50 percet vett igénybe. A kísérleti csoport rajzai a 4. mellékletben, a kontroll csoport rajzai az 5. mellékletben találhatók.

A kérdőívek kitöltését követően összeszedtem ezeket is és őszinte hálával megköszöntem nekik, hogy részt vettek a kutatásomban és segítettek nekem, majd elköszöntem.

Az elméletben leírt utótesztelés és interjú a kutatásnak nem képezte volna releváns részét, hiszen nem lett volna kivitelezhető a független kódolásuk. Mivel a hipotéziseim rajzi jegyekre és egészleges rajzi szempontokra vonatkoztak, az utóteszt és az interjú felvételétől a kutatásom során eltekintettem.

Eredmények

A kapott eredményeket a RopStat 2.0 nevű számítógépes statisztikai program kétnyelvű teljes verziójával elemeztem.

A kísérleti és kontroll csoport agressziójának különbsége feltétele a velük való munkának. A kérdőíveken kapott pontszámok alapján figyelhetjük az egyes alskálakon létrejövő esetleges különbséget a két csoport között. A csoportok átlagait és szórásait az egyes változók mentén a 4. ábra szemlélteti.

		Buss-Durkee Agresszió Kérdőív			PIK	Buss-Perry Agresszió Kérdőív				
		Tettleesség	Ingerlékenység	Negativizmus		Ingerlékenység gátlás	Fizikai agresszió	Verbális agresszió	Düh	Hosztilitás
Kísérleti csoport	átlag	5,68	5,48	2,84	12,12	28,58	16,19	19,12	23,77	87,65
	szórás	2,015	1,828	1,599	3,609	8,218	3,847	4,546	5,666	16,56
Kontroll csoport	átlag	3,414	4,828	2,517	13,1	20,66	15,9	15,86	20,1	72,52
	szórás	2,244	1,794	1,503	2,61	6,559	3,549	4,749	4,761	15,07

4. ábra: Vizsgált csoportok átlagai és szórásai a kérdőívek alskáláinak függvényében.

Látható tehát, hogy az összesen 8 alskála és egy összeg skála (Agresszió összeg) mindegyikén magasabb átlag tartozik a kísérleti csoporthoz, mint a kontroll csoporthoz. A sárgával kiemelt változók esetén kétmintás t-próbával kimutatható szignifikáns különbség van a két csoport értékei között. A Buss-Durkee Agresszió Kérdőív Tettleesség alskáláján a kapott eredmény $t(53)=3,878$; $p=0,0003^{***}$, ami nagyon alacsony szignifikancia szinten is kimutatható, gyenge különbséget jelent a két csoport között. A Buss-Perry Agresszió Kérdőív 4-ből 3 alskálája és összesített skálája is szignifikáns különbséget mutat a két csoport agressziószintje között. A Fizikai agresszió alskálán $t(53)=3,970$; $p=0,0002^{***}$, a Düh alskálán $t(53)=2,588$; $p=0,012^*$, a Hosztilitás alskálán $t(53)=2,606$; $p=0,0119^*$, az összesített Agresszió összeg skálán pedig $t(53)=3,549$; $p=0,0008^{***}$. A két csoport agressziószintje közötti különbség tehát statisztikailag alátámasztható.

Az elkészült életút-rajzokat – összesen felhasználható 110, 2/fő – 3 független kódoló kódolta a függő változók mentén. Az így kapott kódolási eredményeknek vizsgáltam az interrater reliabilitását, azaz az egyes függő változókra és vizsgálati személyekre a kódolók közötti együttjárás mértékét. Ehhez az intraclass korrelációs mutatót vizsgáltam. Az életutat a múlttól a jelenig ábrázoló és a jövőt ábrázoló rajzokat külön elemeztem. Az eddigi életutat ábrázoló rajzok interrater reliabilitás értékeit az egyes függő változókra vonatkozóan az 5. ábra, a jövőt ábrázoló rajzokéit a 6. ábra szemlélteti.

Múlttól a jelenig			
		Intraclass korrelációs mutató	Szignifikancia szint
1.	Ellenállás, deviancia	0,779	p=0,0000***
2.	Figurális/írásos agresszió	0,764	p=0,0000***
3.	Konkrét fegyver	0,748	p=0,0000***
4.	Szimbolikus fegyver	0,35	p=0,0000***
5.	Vörös/narancssárga szín domináns használata	0,79	p=0,0000***
6.	Erős általános/sporadikus nyomáserősség	0,8	p=0,0000***
7.	Egészleges hegyesség, szögletesség	0,279	p=0,0003***
8.	Egészleges szabálytalanság, ritmikátlanság	0,776	p=0,0000***
9.	Férfiasság	0,274	p=0,0004***
10.	Dinamikus mozgáskép, mozgáshangsúly	0,783	p=0,0000***
11.	Dühös, agresszív érzelmi-hangulati tónus	0,231	p=0,0023**
12.	Vad, impulzív érzelmi-hangulati tónus	0,013	p=0,4233
13.	Üres, hideg érzelmi-hangulati tónus	0,71	p=0,0000***
14.	Ijesztő, félelmet keltő, bizarr érzelmi-hangulati tónus	0,824	p=0,0000***
15.	Ellenséges, hosztilis, hunyoros érzelmi-hangulati tónus	-0,043	p=0,7030

5. ábra: Múltat ábrázoló rajzok interrater reliabilitása a függő változókra

Jövő			
		Intraclass korrelációs mutató	Szignifikancia szint
1.	Ellenállás, deviancia	0,714	p=0,0000***
2.	Figurális/írássos agresszió	-0,045	p=0,7113
3.	Konkrét fegyver	-0,006	p=0,5209
4.	Szimbolikus fegyver	0,226	p=0,0027**
5.	Vörös/narancssárga szín domináns használata	0,845	p=0,0000***
6.	Erős általános/sporadikus nyomáserősség	0,744	p=0,0000***
7.	Egészleges hegyesség, szögletesség	0,265	p=0,0006***
8.	Egészleges szabálytalanság, ritmikátlanság	0,331	p=0,0000***
9.	Férfiasság	0,665	p=0,0000***
10.	Dinamikus mozgáskép, mozgáshangsúly	0,108	p=0,0868+
11.	Dühös, agresszív érzelmi-hangulati tónus	0,053	p=0,2446
12.	Vad, impulzív érzelmi-hangulati tónus	0,17	p=0,0176+
13.	Üres, hideg érzelmi-hangulati tónus	0,204	p=0,0059**
14.	Ijesztő, félelmet keltő, bizarr érzelmi- hangulati tónus	0,714	p=0,0000***
15.	Ellenséges, hosztilis, hunyoros érzelmi- hangulati tónus	0,231	p=0,0023**

6. ábra: Jövőt ábrázoló rajzok interrater reliabilitása a függő változókra

A további statisztikai vizsgálatoknak való alávetés egyik feltétele a legalább 0,7-es szignifikáns intraclass korreláció volt, így az 5. és 6. ábrán sárgával kiemelt eredmények alapján az adott függő változókat tovább vizsgáltam. Ennek értelmében, a kódolások alapján, az 1., 2., 3., 5., 6., 8., 10., 13. és a 14. hipotézist lehet megvizsgálni.

A felsorolt hipotéziseket kétmintás t-próbának vettem alá, hogy megtudjam, van-e különbség a kísérleti és kontroll csoport között az adott változó rajzon való megjelenését illetően. A választott próba további feltételt szab: a változók normalitását. A

normalitásvizsgálat alapján egyik változó normalitása sem sérült – erről részletesebb információkat a 6. mellékletben tüntettem fel.

1. hipotézis vizsgálata:

A korábbiaknak megfelelően a múltat és a jövőt ábrázoló rajzok külön kerültek elemzésre. A múltra vonatkozó adatok alapján az Ellenállás, deviancia változóra kapott eredmény $t(53)=4,948$; $p=0,0000***$, ahol a kísérleti csoport átlaga 0,731, szórása 0,452, a kontroll csoport átlaga pedig 0,172, szórása 0,384. A jövőre vonatkozó adatok alapján $t(53)=0,532$; $p=0,5972$, ahol a kísérleti csoport átlaga 0,231, szórása 0,43, a kontroll csoport átlaga 0,172, szórása pedig 0,384.

Összességében tehát az 1. hipotézis a minta alapján igazoltnak látszik, vagyis a kísérleti csoport rajzain – jelen esetben a múltat ábrázolókon – közepesen erős különbséggel, jelentősebb mértékben jelent meg az ellenállás, illetve deviancia, mint a kontroll csoport rajzain.

2. hipotézis vizsgálata:

A figurálisan vagy írásosan megjelenő agresszió változó esetében csak a múltat ábrázoló rajzok pontozásához tartozik elégséges interrater reliabilitás, így a kétmintás t-próba csak ezeken a rajzokon végezhető el. Ennek eredménye alapján $t(53)=3,332$; $p=0,0016**$, ahol a kísérleti csoport átlaga 0,423, szórása 0,504, a kontroll csoport átlaga 0,069, szórása pedig 0,258.

Ez azt jelenti, hogy a 2. hipotézis igazolást nyert a mintán, így elmondható, hogy a kísérleti csoport tagjainak (múltat ábrázoló) rajzain – enyhe különbséggel – gyakrabban jelent meg figurálisan vagy írásos módon az agresszió, mint a kontroll csoportban.

3. hipotézis vizsgálata:

A Konkrét fegyver változó szintén a múltat ábrázoló rajzok pontozásakor érte el a megfelelő reliabilitás szintet, így ennek vizsgálatával lehet tovább dolgozni. Eredményként a kétmintás t-próba alapján $t(53)=-0,946$; $p=0,3485$. A kísérleti csoport átlaga itt 0, a kontroll csoporté pedig 0,0345, szórása 0,186.

Ez azt jelenti, hogy konkrét fegyver szinte alig jelent meg bármelyik rajzon is, ennek megfelelően különbséget sem tudunk tenni a kísérleti és kontroll csoportok között a konkrét fegyver rajzokon való megjelenése alapján, a minta szerint.

5. hipotézis vizsgálata:

A vörös és/vagy narancssárga szín domináns használatának megítélésében – kevés egyéb szín használata mellett – a 3 kódoló a múltat és a jövőt ábrázoló rajzok esetében is nagymértékben egyetértett. Így mindkét esetben vizsgálható a 2 csoport közötti különbség megléte. A múlt rajzok esetében a kétmintás t-próba szerint $t(53)=-0,994$; $p=0,3247$. A nevelőintézeti csoport átlaga erre változóra 0,192, szórása 0,402, a kontroll csoport átlaga pedig 0,31, szórása 0,471. A jövőt ábrázoló képek esetén az eredmény ugyanerre a próbára $t(53)=1,369$; $p=0,1769$. Itt a kísérleti csoport 0,192-es átlagot és 0,502-es szórást mutat, a kontroll csoport pedig 0,069-es átlagot és 0,258-as szórást.

Ez azt mutatja, hogy a mintánk alapján nem mondható, hogy akár a múlt, akár a jövő témájú rajzokon a vörös és narancssárga színek domináns használatában a két vizsgált csoport között különbség volna.

6. hipotézis vizsgálata:

Az erős általános vagy sporadikus nyomáserősség tekintetében szintén magas egyetértés alakult ki a 3 független kódoló között, így vizsgálatuk elvégezhető. A múltra vonatkozó rajzok esetén a próba eredménye $t(53)=0,587$; $p=0,5595$. A kísérleti csoport átlaga 0,426, szórása 0,504, a kontroll csoport átlaga 0,345, szórása pedig 0,484. A jövőt ábrázoló rajzokon a kétmintás t-próba szerint $t(53)=0,010$; $p=0,9919$. A kísérleti csoport átlaga erre a változóra 0,346, szórása 0,485, a kontroll csoport átlaga 0,345, szórása pedig 0,484.

Ez alapján szintén azt látjuk, hogy a mintán nem mutatható ki különbség a két csoport nyomáserőssége között.

8. hipotézis vizsgálata:

Egészletes szabálytalanság és ritmikátlanság terén a múltat ábrázoló rajzokban mutatkozott elegendő mértékű egyetértés a változó további vizsgálatához. A kétmintás t-próba alapján $t(53)=0,587$; $p=0,5595$. A kísérleti csoport átlaga itt 0,423, szórása 0,504, a kontroll csoport átlaga 0,345, szórása pedig 0,484.

Ezt figyelembe véve a szabálytalanság, ritmikátlanság sem nevezhető jellemzőbbnek a kísérleti csoport tagjainak rajzaira, mint a kontroll csoport tagjaiéra.

10. hipotézis vizsgálata:

A Dinamikus mozgáskép, mozgáshangsúly változót szintén a múltat ábrázoló rajzok esetén vizsgálhatjuk tovább a kódolók közti együttjárás alapján. A kétmintás t-próba szerint

$t(53)=-2,172$; $p=0,0344^*$. A kontroll csoport átlaga erre a változóra 0,154, szórása 0,368, a kontroll csoport átlaga 0,414, szórása 0,501.

A kapott eredmény alapján tehát azt mondhatjuk, hogy a kontroll és kísérleti csoport múltat ábrázoló rajzai között enyhe különbség lehet dinamikus mozgáskép, mozgáshangsúlyosság tekintetében, méghozzá a 10. hipotézissel ellentétes irányú, vagyis a kontroll csoport életút-rajzai általában nagyon enyhén mozgáshangsúlyosabbak, mint a kísérleti csoportéi.

13. hipotézis vizsgálata:

Az üres, hideg érzelmi-hangulati tónus tekintetében szintén a múltat ábrázoló rajzok vethetők alá további vizsgálatoknak. A kétmintás t-próba alapján $t(53)=-1,580$; $p=0,1201$. A kísérleti csoportban az átlag 0,308 volt, a szórás 0,471, a kontroll csoportban pedig az átlag 0,517, a szórás 0,509.

Ezen eredmény alapján a üres, hideg érzelmi-hangulati tónus tekintetében a két vizsgált csoport között nem mutatható ki különbség.

14. hipotézis vizsgálata:

Az ijesztő, félelmet keltő, bizarr érzelmi-hangulati tónus a múlt és a jövő ábrázolása esetében is tovább vizsgálható változó, az interrater reliabilitása alapján. A múltra vonatkozólag $t(53)=4,018$; $p=0,0002^{***}$. Itt a kísérleti csoport átlaga 0,5, szórása 0,51, a kontroll csoport átlaga 0,069, szórása pedig 0,258. A jövőre vonatkozó rajzok esetében a kétmintás t-próba eredménye $t(53)=1,151$; $p=0,2551$. A kísérleti csoport átlaga itt 0,346, szórása 0,485, a kontroll csoport átlaga 0,207, szórása pedig 0,412.

Ez az eredmény azt mutatja, hogy a kísérleti csoport életút-rajzaira – kiváltképp a múltat ábrázoló részére – közepesen erős különbséggel, jellemzőbb az ijesztő, félelmet keltő, bizarr érzelmi-hangulati tónus megjelenése, mint a kontroll csoport tagjainak rajzaira.

Diszkusszió

Az 1. hipotézis igazolást nyert a mintán, mely szerint a kísérleti csoport életút-rajzain jelentősebb mértékben megjelenik az ellenállás, deviancia, mint a kontroll csoport rajzain. Ez az eredmény összhangban van azzal, hogy a kísérleti csoport tagjai javítóintézeti gondozás alatt állnak, vagyis kriminalizálódott személyek. Deviáns viselkedésük mintegy feltétele a javítóintézeti gondozás alatt állásnak. Az agresszió egyik vonatkozásaként az ellenállás szintén nem meglepő módon van jelen a kísérleti személyek személyiségében. A kapott eredmény azonban arra utal, hogy az agresszív populációnak nem csak a személyiségében és viselkedésében van jelen a deviancia, hanem az Életút-rajzain is – mégpedig nagyobb mértékben, mint a nem agresszív populáció rajzain. A hipotézis így tehát visszafordítható, vagyis az Életút-rajzokon megjelenő ellenállás és deviancia agresszív személyiségre engedhet következtetni. Mivel csak a múltat ábrázoló rajz vizsgálatokor kaptam szignifikáns eredményt, így következtetésem pontosít, ha azt mondom, az ellenállás és deviancia rajzi megjelenése Életút-rajzok esetén akkor utalhat agresszióra – a kutatásom alapján – ha az a múltat ábrázoló képen van. Ez a megállapítás a valóságra nézve logikátlanak tűnik, ezért érdemes lehet tovább vizsgálni egy másik, nagyobb mintán, hogy vajon kapunk-e szignifikáns eredményt a jövőt ábrázoló rajzokra is, vagy valóban a már leélt életút ábrázolása az, ami ezt a megjelenő deviáns, ellenálló magatartást felerősíti. Természetesen az is elképzelhető magyarázat, hogy a jövő ábrázolása nem csak az agresszív személyekből vált ki ellenállást, hanem a nem agresszív populáció tagjaiból is, aminek következtében megszűnik a múlt esetében még kimutatható különbség a rajzi megjelenésekben a két csoport között.

A 2. hipotézis, mely szerint a kísérleti csoporthoz tartozó rajzokon figurálisan vagy írásosan többször jelenik meg az agresszió, szintén alátámasztott a kutatással, hiszen szignifikáns különbség jött létre a két csoport között. Ez egyben azt jelenti, hogy az agresszió figurálisan és írásosan meg tud jelenni úgy az Életút rajzokon, hogy azt független szemlélők képesek megbízhatóan megítélni, illetve azt is, hogy a figurálisan vagy írásosan megjelenő agresszió az Életút-rajzokon a személyiségre valóban jellemző agresszióra utalhat. Az eredmények alapján. Ebben az esetben az előző pontban leírt pontosítás és tovább gondolás nem állja meg a helyét, hiszen a jövőt ábrázoló rajzot erre a hipotézisre nem tudtuk vizsgálni az alacsony interrater korrelációja miatt.

A 3. hipotézis arra vonatkozott, az agresszív csoport tagjainak rajzain nagyobb valószínűséggel fordul elő valamilyen konkrét fegyver megjelenítése. Ennek a hipotézisnek nem a kétmintás t-próbán kapott eredménye a beszédes, hanem sokkal inkább az

alapstatisztikái, melyek arra engednek következtetni, hogy a fegyverek ilyen konkrét ábrázolása csak a legritkább esetekben fordul elő, így ez a változó valószínűleg még nagy minta esetén is értelmetlen lenne.

Az 5. hipotézis a vörös és narancssárga színek dominanciáját feltételezte az agresszív csoportban gyakrabban megjeleneni. Az eredmények azonban semmilyen különbséget nem mutattak ki a két csoport vörös és narancssárga színhasználatára között. Elképzelhető, hogy külön e két szín kiemelése helyett eredményesebb lett volna „élénk színhasználatot” keresni, amelyre Vass (2006) is utal az agresszió kapcsán.

A 6. hipotézis az általános és sporadikus nyomáserősségről feltételezte, hogy agresszív vizsgálati személyeknél erősebb lesz. Az eredmények nem mutattak különbséget a változók között. Ezt némiképp magyarázhatja az a torzító tényező, hogy milyen eszközt választottak a rajzoláshoz a vizsgálati személyek, hiszen ez befolyásolja a nyomáserősséget és annak felismerhetőségét egyaránt. Mivel azonban a múlt témájú rajzoknál a kódolók megfelelő mértékű egyetértést mutattak, ebben az esetben ez a torzító erő nem lehet jelentős.

A 8. hipotézis egy egészes szempontot, a szabálytalanságot, ritmikátlanságot feltételezte az agresszív csoportban gyakrabban előforduló jelenségnek. Az eredmények alapján azonban mégsem mondható, hogy az agresszióknak a jelére utalna a szabálytalanság, ritmikátlanság. Más a hipotézisek felállításakor is elgondolkodtató volt, hogy alkalmas lehet-e ez a változó a kutatásban való említésre, mert ugyan előfordulhat, hogy az agresszív személyek rajzaira jellemző ez a szempont, azonban annyi más oka is lehet a rajzon megjelenő szabálytalanságnak és ritmikátlanságnak, hogy adott esetben semmi nem gátolja, hogy a kontroll csoportban is előforduló jelenség legyen.

A 10. hipotézis némiképp meglepő eredményre vezetett, hiszen enyhe különbségre mutatott rá a dinamikus mozgáskép és mozgáshangsúlyosság megjelenésében az agresszív és nem agresszív csoport között, azonban nem a várt irányba. Az eredmény alapján azt mondhatjuk tehát, hogy a mozgáshangsúlyosság egy Életút-rajz múltat ábrázoló részén megjelenve enyhén azt valószínűsíti, hogy a rajzoló nem agresszív. Érdekes ellentmondás ez, hiszen az impulzív, ingerlékeny, lobbanékony, akár tettelegességet is elkövető személyek rajzai ezen eredmény szerint inkább statikusak, állóképszerűbbek. Bármennyire is ellentmondhat ez intuíciónkkal, érdemes megnézni pl. a dolgozatban mellékelt, kísérleti csoportos rajzokat, és tapasztalni, hogy a rajzok legtöbbje valóban állóképszerű, statikus, többnek még emberi alakú figurája sincsen, aki „cselekedhetne”. Ez az eredmény további kutatásokat

ösztönözhetne – kifejezetten a mozgás- vagy formahangsúlyos rajzok megjelenéséről agresszív vizsgálati személyek rajzain.

Az érzelmi-hangulati tónusokban az agresszió megjelenésére azért volt feltételezhető nagyobb esély, mert az agresszió maga is egy affektív lelki jelenség, így várhatóan az érzelmi csatornán tud a leginkább megnyilvánulni. Ugyanakkor az érzelmi-hangulati tónus nem egy egyértelmű, teljesen racionalizálható kategória – pontosan affektív jellegéből eredően – ezért a kódolásnál okozhat nehézséget a megítélése, és így a kódolók közötti együttjárás megléte. Ehelyütt említést teszek a dühös, agresszív és a vad, impulzív érzelmi hangulati tónust feltételező 11. és 12. hipotézisekről, mivel itt pontosan a kódolások közötti eltérések, a függeten egyet nem értés okozta, hogy a hipotéziseket nem tudtam vizsgálni sem a múltat, sem a jövőt ábrázoló rajzok esetén, holott a fentebb leírt logika alapján ezektől vártam volna a legmarkánsabb különbségtételt a két csoport között. Mindenképpen érdekesnek tartom ezen két szempont további vizsgálatát, ugyanis ez azt jelentené, hogy minden konkrét rajzi jegy nélkül, egy Életút-rajz pusztán egészséges érzelmi-hangulati tónusából bejósolható lenne, hogy a rajzoló személy agresszív vagy sem – ha pozitív eredményt lehetne felmutatni.

A 13. hipotézis egy érzelmi-hangulati tónust, még hozzá az üres, hideg érzelmi-hangulati tónust feltételezte gyakrabban előfordulónak az agresszív csoportban, mint a kontroll csoportban. A kódolás itt ugyan mutatott megfelelő mértékű egyetértést, összefüggést azonban nem látunk egy személy agressziója és Életút-rajzán megjelenő vagy nem megjelenő üres, hideg érzelmi hangulati tónusa között.

A 14. hipotézis az ijesztő, félelmet keltő, bizarr érzelmi-hangulati tónusra vonatkozott, amelynek vizsgálata során azt az eredmény kaptam, hogy – a várakozásokkal szinkronban – ez a jelenség valóban gyakrabban fordul elő agresszív személyek rajzain. Ez azt jelenti, hogy az ijesztő, félelmet keltő, bizarr érzelmi-hangulati tónus megjelenése az Életút-rajzon utalhat a rajzoló személy agresszivitásának magas szintjére.

Azokra a hipotézisekre, melyeket a kódolásokban való ütközések miatt nem lehetett tesztelni, nem térek ki külön, azonban érdeklődésem fennmaradása révén továbbra is érdekesnek tartom őket a vizsgálódásra, hiszen akár újabb különbségeket is megismerhetnénk a segítségükkel.

Összegzés, kitekintés

A kutatás eredményei alapján azt láthatjuk, hogy az alapfeltételezés, mely szerint a személyiségjegyekben megmutatózó különbségek megjelennek az Életút-rajzokon és ezt felhasználva kimutathatóvá válnak az Életút-rajzok segítségével, nem légből kapott, hiszen a kutatás néhány esetben alátámasztotta ezt.

Izgalmas és ígéretes területnek tartom az agresszióhoz hasonló lelki jelenségek vizsgálatát Életút-rajzokkal és egyéb projektív rajzvizsgáló eszközökkel, azonban a kutatás alatt, az elkészült rajzokat figyelve rádöbbentem, hogy milyen rengeteg dolog megjelent a rajzokon, melyeket vizsgálni lehetett volna. Minden rajz mintegy egész történetként mesélt a rajzoló személy életéről és gondolkodásáról, érzéseiről. Akár csak a javítóintézeti populációt vizsgálva is számtalan dologra hívhatják fel a figyelmet. Személyes tapasztalatként legerősebben az hatott rám, hogy a javítóintézetben való munka után, látva a rajzok elkészülését és végeredményét, úgy éreztem, megértettem valamit, amit eddig nem láttam: annak, hogy ezek a fiatalok javítóintézetben vannak, voltak előzményei is. Mi is lehetne egy projektív rajzvizsgálat valódi célja, ha nem a megértés? Éppen ezért egyes esetekben, amilyen nehéz kiragadni egyetlen apró töredéket a feltárható jelenségek közül, annyira el is terelheti ez a kiemelés a figyelmet a rajzok valódi tartalmáról, legmélyebb lényegéről, esszenciájáról.

Köszönetnyilvánítás

Elsősorban őszinte hálával tartozom konzulensemnek, Prof. Dr. Vass Zoltánnak, aki engedélyezte, hogy elkészítsem szakdolgozatom és az utolsó pillanatokban is jelentős segítséget nyújtott. Nélküle ez a szakdolgozat nem jöhetett volna létre.

Azonban jelen dolgozat létrejöttének még sokak segítsége feltétele volt. Szeretném megköszönni Szarka Attilának a készséges segítségét, hiszen Nélküle nem jutottam volna hozzá a vizsgálati személyeimhez, Tőle, azonban rendkívül gyors és szervezett segítséget kaptam. Köszönöm!

Szeretném megköszönni az intézmények dolgozóinak is a segítségnyújtásukat, elengedhetetlen támaszt nyújtottak a munkám során, és páratlanul kedvesek voltak velem.

Szeretném megköszönni Dengyel Kingának, aki rengeteg munkája ellenére vállalta a rajzaim kódolását és szakmai segítséget is nyújtott, Tiba Orsolyának, aki pillanatok alatt lekódolta az összes rajzot, mindezt a legkészségesebb segítői szándékkal, szakmai tippekkel kiegészítve egyébként is nagyon hasznos munkáját. Köszönöm Czókolyová Tündének, aki nem csak kódolási és szakmai, hanem lelki segítséget is nyújtott, figyelmességével támogatott a szakdolgozatom elkészítésének útján.

Valamint nem maradhat el, hogy a legőszintébb hálámat fejezzem ki a vizsgálati személyek felé, akik adataik mellett rengetek maradandó pozitív élménnyel gazdagítottak a kutatás lebonyolítása során.

Köszönöm ezen kívül a családomnak és a barátaimnak, hogy lelki támogatást és egyben szigorú ösztönzést nyújtottak a szakdolgozat írásának legnehezebb időszakaiban is.

Irodalomjegyzék

- Buss, A. H. & Durkee, A. (1957). An Inventory for Assessing Different Kinds of Hostility. *Journal of Consulting Psychology*, 21, 343—349.
- Buss, A. H. & Perry, M. (1992). The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 452—459.
- Cummings, J. A. (2003). Projective drawings. In Knoff, H. M. (Ed.) *The assessment of child and adolescent personality* (pp. 199–245) New York: Guilford Press
- Czókolyová T. (2012). A megküzdési stratégiák vizsgálata kérdőíves és projektív módszerrel. *Szakkolgozat*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem.
- Csepregi S. M. T. (2014). *Gyermeked neked rajzol! Érted, amit üzen?* Hédervár: Publio Kiadó Kft.
- Dengyel K. (2014). Az életút megélése örökbefogadottaknál. *Szakkolgozat*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem.
- Edmunds, G & Kendrick, D. C. (1980). *The Measurement of Human Aggressiveness*. Ellis Horwood, 223.
- Frank, L. K. (1939). Projective methods for the study of personality, *The journal of psychology*, 8, 389–414.
- Hanes, M. J. (1995). Utilizing road drawings as a therapeutic metaphor in art therapy. *American Journal of Art Therapy*, 34, 19—23.
- Hanes, M. J. (1997). *Roads to the unconscious: A manual for understanding road drawings*. Oklahoma City, OK: Wood 'N' Barnes.
- Hanes, M. J. (2008). Signs of Suicide: Using Road Drawings With Inmates on Suicide Observation at a County Jail. *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association*, 25(2), 78—84.
- Hárdi I. (2002). *Dinamikus rajzvizsgálat (DRV)*. Budapest: Medicina
- Hárdi I. (2004). Képi kifejezés és a tudattalan. In: Keserű K. (Szerk.). *Megfestett álmok*. (pp. 23–29). Budapest: Ernst Múzeum

- Kirády A. (2008). *Mesterséges intelligencián alapuló számítógépes szakértői rendszer felhasználási lehetőségei a katonai és rendőri állomány alkalmasságvizsgálatain [PhD értekezés]*. Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola
- Knoff, H. M. (Ed.) *The assessment of child and adolescent personality*. New York: Guilford Press
- Lauster, P. (2004). *Ne hagyd magad!: Az önérvényesítés művészete*. Budapest: M-érték
- Lindzey, G. (1959). On the classification of projective techniques. *Psychological Bulletin*, 56, 158–168.
- Lindzey, G. & Thorpe, J. S. (1968). Projective techniques. *International Encyclopedia of the Social Sciences*, January. Letöltve 2014.11.20. innen <http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-3045000995.html>
- Mérei F. (2002). *A Rorschach-próba*. Budapest: Medicina
- Obrzut, J. E. & Bolie, C. A. (2003). Thematic Approaches to Personality Assessment with Children and Adolescents. In Knoff, H. M. (Ed.) *The assessment of child and adolescent personality* (pp. 173–199). New York: Guilford Press
- Oláh, A. (2004): Megküzdés és pszichológiai immunitás. In: Pléh, Cs. & Boross, O. (Szerk.). *Pszichológiai olvasókönyv*. Budapest: Osiris.
- Oláh A. (2005). *Érzelmek, megküzdés és optimális élmény. Belső világunk mérésének módszerei*. Budapest: Trefort Kiadó.
- Pszichológiai Lexikon*. (1995/2007). Budapest: Helikon. (Eredeti: Lexikon der Psychologie. Gütersloh/München: Mosaik Verlag. Fordította: Balázs István., Blaschik Éva, Cseh Ágnes, Moussong-Kovács Erzsébet és Vikár György)
- Rózsa S., Nagybányai Nagy O., Oláh A. (Szerk.). (2006). *A pszichológiai mérés alapjai*. Budapest: Bölcsész Konzorcium
- Sándor M., Fülöp M. & Sebestyén N. (2012). A PAIR (Pictorial Assessment of Interpersonal Relationship) rajzvizsgálati módszer bemutatása. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 67(2), 267–294.
- Szabó, Sz. (2009). Az írás tükrében: Grafológia és önismeret (nem) csak nőknek. Letöltve: 2014.11.29. innen <http://www.azirastukreben.hu/onismereti-teszt-rajzolj-egy-fat>

- Vass Z. (2003). *A rajzvizsgálat pszichológiai alapjai*. Budapest: Flaccus
- Vass Z. (2005): Az agresszió kifejeződése projektív rajzokban: fenotípusok és konfigurációk. In: Sehringer, W. & Vass Z. *Lelki folyamatok dinamikája*. Flaccus, Budapest, 183—213.
- Vass Z. (2006). *A rajzvizsgálat pszichodiagnosztikai alapjai*. Budapest: Flaccus
- Vass Z. (2007). *Formai-szerkezeti rajzelemzés*. Budapest: Flaccus
- Vass Z. (2011a). *A hétlépes képelemzési módszer*. Budapest: Flaccus
- Vass Z. (2011b). *A képi kifejezéspszichológia alapkérdései – szemlélet és módszer*. Budapest: L'Harmattan
- Vass, Z. (2012a). A general method of configuration analysis in projective tests. *Studia Casuistica*, 2. Letöltve 2014.11.27. innen
http://www.researchgate.net/profile/Zoltan_Vass/publication/252325985_A_general_method_of_configuration_analysis_in_projective_tests/links/0deec51f3680ad1eea000000
- Vass, Z. (2012b). *Psychological Interpretation of Drawings and Paintings*. Budapest: Alexandra

Mellékletek

Buss-Durkee kérdőív – részlet

Kérem, jelöljön „I”-t (igaz) vagy „H”-t (hamis) a következő állítások mellett az alapján, hogy igaznak vagy hamisnak véli az adott állítást önmagára!

1. Ha igazán elvesztem a türelmem, megtörténhet, hogy fölpofozok valakit. ----- I/H
2. Mindig türelmes vagyok másokkal. ----- I/H
3. Nem teszem meg, amit akarnak, hacsak nem kér meg valaki nagyon szépen. ----- I/H
4. Ha valaki elsőnek megüt, jól ellátom a baját. ----- I/H
5. Az utóbbi időben kicsit házsártos vagyok. ----- I/H
6. Ritkán ütök vissza, még ha valaki elsőnek üt is. ----- I/H
7. Néha nem tudok ellenállni a kényszernek, hogy ártsak valakinek. ----- I/H
8. Fejembe szökik a vér, ha valaki tréfát űz belőlem. ----- I/H
9. Sokkal több dolog bosszant, mint amiről az emberek tudnak. ----- I/H
10. Ha valaki olyasmit ír elő, amit nem szeretek, hajlamos vagyok megszegni. ----- I/H
11. Ha kell, fizikai erőszakkal is megvédem a jogaimat. ----- I/H
12. Gyakran úgy érzem magam, mint egy robbanásra kész puskaporos hordó. ----- I/H
13. Nem tudom megállni, hogy kicsit nyers legyek azokkal az emberekkel,
akiket nem szeretek. ----- I/H
14. Semmiféle jó okot nem tudok elképzelni arra, hogy bárkit megüssek. ----- I/H
15. Ha valaki parancsolgat, akkor az ellenkezőjét teszem annak, amit kér. ----- I/H
16. Az utóbbi időben kicsit házsártos voltam. ----- I/H
17. Néha, ha haragszom valakire, „csend kezelésben” részesítem: nem szólok
hozzá egy árva szót sem. ----- I/H
18. Ha valaki állandóan zaklatja az embert, azt jól orrba kell vágni. ----- I/H
19. Néha úgy érzem, kihívóan viselkedem. ----- I/H
20. Könnyen elveszítem a türelmem, de gyorsan lecsillapodom. ----- I/H
21. Nem hagyom, hogy mindenféle jelentéktelen dolgok felbosszantsanak. ----- I/H
22. Ismertem embereket, akik annyira felingereltek, hogy verekedésre került sor. ----- I/H
23. Ha parancsolgatnak nekem, csak azért sem sietek. ----- I/H
24. Ha valaki nem megfelelően bánik velem, nem izgatom magam. ----- I/H
25. Ha valaki megsért engem, vagy családomat, az verekedést kíván. ----- I/H

PIK – részlet

Kérem, jelölje, hogy az 1-től 4-ig terjedő skálán mennyire jellemző Önre az adott állítás!

1=egyáltalán nem jellemző

2=inkább nem jellemző

3=inkább jellemző

4=teljesen jellemző

1. Elveszítem a nyugalمامat, ha valaki félbeszakít, amikor valami fontos dologra
koncentrálok. ----- 1 2 3 4
2. Ha eldöntöttem valamit, és az nem úgy megy, ahogy szeretném, dühös leszek. 1 2 3 4
3. Én nem vagyok az az ember, aki könnyen elveszíti a nyugalमत. ----- 1 2 3 4
4. Könnyen válok türelmetlenné. ----- 1 2 3 4
5. Ritkán vagyok ingerült. ----- 1 2 3 4

Buss-Perry Agresszió Kérdőív

Kérem, olvassa el az alábbi kijelentéseket! Döntse el minden állítás esetében, hogy az mennyire jellemző, vagy nem jellemző Önre! Válaszát az alábbiak szerint adja meg: 1=egyáltalán nem jellemző, 2=nem jellemző, 3=jellemző is meg nem is, 4=jellemző, 5=nagyon jellemző

1. Néhány barátom úgy gondolja, hogy forrófejű vagyok.----- 1 2 3 4 5
2. Ha erőszakot kell ahhoz alkalmaznom, hogy megvédjem jogaimat, megteszem.----- 1 2 3 4 5
3. Amikor az emberek rendkívül kedvesek velem, azon tűnődöm, vajon mit akarnak.----- 1 2 3 4 5
4. Nyíltan közlöm a barátaimmal, ha nem értek egyet velük.----- 1 2 3 4 5
5. Előfordult már, hogy olyan örültté váltam, hogy összetörtem dolgokat.----- 1 2 3 4 5
6. Nem tudom visszafogni magam, hogy ne bonyolódjak vitába, amikor az emberek nem értenek egyet velem.----- 1 2 3 4 5
7. Csodálkozom azon, miért látom néha olyan sötétnek a dolgokat.----- 1 2 3 4 5
8. Néha képtelen vagyok kontrollálni magam, hogy ne üssek meg egy másik embert.----- 1 2 3 4 5
9. Kiegyensúlyozottnak érzem magam.----- 1 2 3 4 5
10. Bizalmatlan vagyok a túlságosan barátságos idegenekkel.----- 1 2 3 4 5
11. Előfordult már, hogy félelmet keltettem ismerőseimben.----- 1 2 3 4 5
12. Gyorsan dühbe gurulok, de hamar le is higgadok.----- 1 2 3 4 5
13. Ha kellően provokálnak, képes vagyok megütni másokat.----- 1 2 3 4 5
14. Ha valaki bosszant, képes vagyok megmondani neki, hogy mit gondolok róla.----- 1 2 3 4 5
15. Néha nagyon irigy vagyok.----- 1 2 3 4 5
16. Nem hiszem, hogy lenne olyan ok, ami miatt megütnék egy másik embert.----- 1 2 3 4 5
17. Néha úgy érzem, keményen bánik velem az élet.----- 1 2 3 4 5
18. Gondot okoz nekem, ha kontrollálnom kell az indulataimat.----- 1 2 3 4 5
19. Ha ideges vagyok, kimutatom ingerültségemet.----- 1 2 3 4 5
20. Néha úgy érzem, hogy az emberek kinevetnek a hátam mögött.----- 1 2 3 4 5
21. Gyakran nem értek egyet az emberekkel.----- 1 2 3 4 5
22. Ha valaki megüt, visszaütök.----- 1 2 3 4 5
23. Néha lőporos hordónak érzem magam, készen a felrobbanásra.----- 1 2 3 4 5
24. Mintha mások mindig le akarnának állítani.----- 1 2 3 4 5
25. Vannak emberek, akik addig provokálnak, amíg verekedésre nem kerül sor.----- 1 2 3 4 5
26. Tudom, hogy a „barátaim” beszélnek rólam a hátam mögött.----- 1 2 3 4 5
27. Barátaim szerint veszekedős vagyok.----- 1 2 3 4 5
28. Néha ok nélkül méregbe gurulok.----- 1 2 3 4 5
29. Inkább megyek bele verekedésbe, mint az átlagember.----- 1 2 3 4 5

1. melléklet

Tájékoztató

Pszichológia szakos hallgatóként Szakdolgozatomat írom a Károli Gáspár Református Egyetemen, melyhez egy kutatást terveztem és végzek el.

A kutatásomban való részvétel papír-ceruza tesztek kitöltésében és instrukcióra való rajzolásban merül ki, melyek alapján az egyes lelki jelenségek rajzokon való megjelenéséről szeretnék képet kapni. A végzett munkámról írásos beszámolót kell készítenem egyetemi feladatként.

Hallgatóként a Magyar Pszichológiai Társaság Magyar Pszichológusok Érdekvédelmi Egyesülete által 2004-ben elfogadott *Pszichológusok Szakmai Etikai Kódexében* meghatározott követelmények vonatkoznak rám, így titoktartási kötelezettségem van, azaz a kapott információkat olyan módon fogom bemutatni, hogy a vizsgálati személyek senki által ne legyenek beazonosíthatóak, felismerhetőek.

A vizsgálatomban résztvevő személyként nyitottsággal és fogadókészséggel segíted a hallgatói munkámat, amiről egyéni visszajelzést nem áll módomban adni.

Kísérletemben való részvételedet a vizsgálat során bármikor indoklás nélkül visszamondhatod.

Amennyiben a vizsgálatban kapcsolatban kérdésed vagy meglátásod van, kérlek, bizalommal fordulj hozzám (személyesen, telefonon vagy e-mailben)!

A vizsgálatomhoz való hozzájárulásodat köszönöm!

Név: Balogh Zsófia Nóra

Tel.: +36 70 503 3800

E-mail: polunka9@hotmail.com

Beleegyző nyilatkozat

A vizsgálat célját és lefolyását ismertették, a tájékoztatást megértettem, kérdéseimre választ kaptam. Tudomásul veszem, hogy a vizsgálatban való részvételem önkéntes. Jelen beleegyzésemet a vizsgálatban való részvételre bármikor indoklás nélkül visszavonhatom minden hátrányos következmény nélkül.

Beleegyzem abba, hogy a vizsgálat során általam megadott információkat, elvégzett feladatokat a hallgató rögzítse és tanulmányaihoz – a személyes azonosításra alkalmas adatok nélkül – felhasználja. Tudomásul veszem, hogy a vizsgálatban való részvételemmel hozzájárulok Balogh Zsófia Nóra, pszichológia szakos hallgató tanulmányainak segítéséhez. Adataim nem diagnosztikai célokra szolgálnak, ezért ilyen jellegű szakvéleményre a vizsgálatot követően nem tartok igényt.

A fenti feltételekkel egyetértek és elfogadom őket.

Név: .....

Dátum: .....

Aláírás: .....

2. melléklet

Tájékoztatás

Tisztelt Szülő! A Károli Gáspár Református Egyetem harmadéves hallgatójaként Szakdolgozatomat írom, amihez papír-ceruza tesztek kitöltésére és rajzolásra kérem gyermekét. Mivel azonban ő még nem nagykorú, az Ön beleegyezésére van szükségem ehhez. A kérdőíveken és rajzokon keresztül az egyes lelki jelenségek rajzokon való megjelenéséről szeretnék képet kapni, hogy megírhassam a munkámat. Hallgatóként a Magyar Pszichológiai Társaság – Magyar Pszichológusok Érdekvédelmi Egyesülete által 2004-ben elfogadott – *Pszichológusok Szakmai Etikai Kódexében* meghatározott követelmények vonatkoznak rám, így titoktartási kötelezettségem van, azaz a kapott adatokat olyan módon kell bemutatnom, hogy a vizsgálati személyek senki által ne legyenek beazonosíthatóak, felismerhetőek. Mivel tanulási folyamatról van szó, nem adhatok visszajelzést az egyénileg kapott eredményekről, mert még nem áll rendelkezésemre a pszichológiai véleményformálás eszköze. A kísérleti személy a vizsgálatban való részvételt a vizsgálat során bármikor indoklás nélkül visszamondhatja.

Amennyiben a vizsgálatban kapcsolatban kérdése vagy meglátása merül fel, forduljon hozzám bizalommal (személyesen, telefonon vagy e-mailben)!

A vizsgálatban való hozzájárulását és bizalmát köszönöm!

Balogh Zsófia Nóra

Tel.: +36 70 503 3800

E-mail: polunka9@hotmail.com

Beleegyző nyilatkozat

A vizsgálat célját és lefolyását ismertették, a tájékoztatást megértettem, kérdéseimre választ kaptam. Tudomásul veszem, hogy a vizsgálatban való részvétel önkéntes. Jelen beleegyezésem a gyermekem vizsgálatban való részvételére bármikor indoklás nélkül visszavonhatom minden hátrányos következmény nélkül.

Beleegyzem abba, hogy a vizsgálat során a gyermekem által megadott információkat a hallgató rögzítse és tanulmányaihoz – a személyes azonosításra alkalmas adatok nélkül – felhasználja.

Tudomásul veszem, hogy gyermekem a vizsgálatban való részvételével hozzájárul Balogh Zsófia Nóra, pszichológus hallgató tanulmányainak segítéséhez. Az adatok nem diagnosztikai célokat szolgálnak, ezért ilyen jellegű szakvéleményre a vizsgálatot követően nem tartok igényt.

A fenti feltételekkel egyetértek és elfogadom őket.

Név: .....

Dátum: .....

Aláírás: .....

3. melléklet

4. melléklet: A kísérleti csoport tagjainak Életút-rajzai

5. melléklet: A kontroll csoport tagjainak Életút-rajzai

n=55	Dmax	D*	p
Tettlegettség	0,146	1,073	0,1998
Ingerlékenység	0,140	1,026	0,2427
Negatívizmus	0,141	1,037	0,2324
Impulzivitás kontroll	0,106	0,775	0,5848
Fizikai agresszió	0,051	0,375	0,9990
Verbális agresszió	0,149	1,107	0,1725
Düh	0,125	0,925	0,3585
Hosztilitás	0,125	0,927	0,3564
Agresszió összeg	0,067	0,500	0,9637

Kolmogorov-féle normalitásvizsgálat eredményei az agresszió kérdőívek egyes alskáláira.

6. melléklet

A szakdolgozat címe: .....
.....
.....

NYILATKOZAT

Alulírott ....., a Károli Gáspár Református Egyetem
Bölcsészettudományi Karának Pszichológia szakos BA III. évfolyamos hallgatója kijelentem,
hogy:

- a fenti címen elkészített szakdolgozatomat önállóan készítettem el,
- a szakdolgozatot más felsőoktatási intézményben ill. egyetemünk más karán nem nyújtottam még be,
- a szakdolgozatban szerepeltetett – más szerzőktől származó- gondolatokat és idézeteket tudományos munkához méltóan, megfelelően jelöltem meg.
- Hozzájárulok, hogy szakdolgozatomat elektronikus plágium vizsgálaton átfuttassák.
- A leadott szakdolgozat nyomtatott és elektronikus példányai tartalmilag és formailag teljes egészében megegyeznek.

Dátum: .....

.....

Hallgató aláírása

7. melléklet